

Учебник по РОДИНОЗНАНИЕ

от 1. до 4. клас

УЧЕБНИК ПО РОДИНОЗНАНИЕ

ОТ 1. ДО 4. КЛАС

ИЗДАТЕЛСТВО

Илия
ВЪЛЧЕВ

2016

АЗ СЪМ БЪЛГАРЧЕ

*Аз съм българче и силна
майка мене е родила;
с хубости, блага обилна
мойта родина е мила.*

*Аз съм българче. Обичам
нашите планини зелени,
българин да се наричам -
първа радост е за мене.*

*Аз съм българче свободно,
в край свободен аз живея,
всичко българско и родно
любя, тача и милея.*

*Аз съм българче и расна
в дни велики, в славно време,
син съм на земя прекрасна,
син съм на юнашко племе.*

Иван Вазов

Учебник по РОДИНОЗНАНИЕ

от 1. до 4. клас

Светите братя Кирил и Методий – православна икона

УВОД

Здравейте, мили българчета!

Вие вече можете да четете и да пишете, познавате буквите, можете да смятате. Време е да се запознаете и с нашата история, с миналото на великия и славен български народ. От страниците на този учебник ще научите, че ние, българите, сме сред най-древните европейски народи, че нашата държава е най-старата в Европа, че по нашите земи се създава човешката цивилизация и още много други неща. Ще знаете за делата на великите български владетели, за българската култура, за българските книжовници и просветители, които създадоха заедно с други народи европейската цивилизация. Ще научите защо се гордеем с това, че сме българи!

Познавайте историята на народа ни и го обичайте! Дървото се крепи на корените си. Обичта към род и Родина е свещена. Тя се пренася в семейството, сред близките и приятелите ни и ни кара да работим за Отечеството си. Затова знайте кои сме ние, българите, какво сме преживели и къде е мястото ни в историята на човечеството.

Помнете, че сте неразделна част от достойния български народ!

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

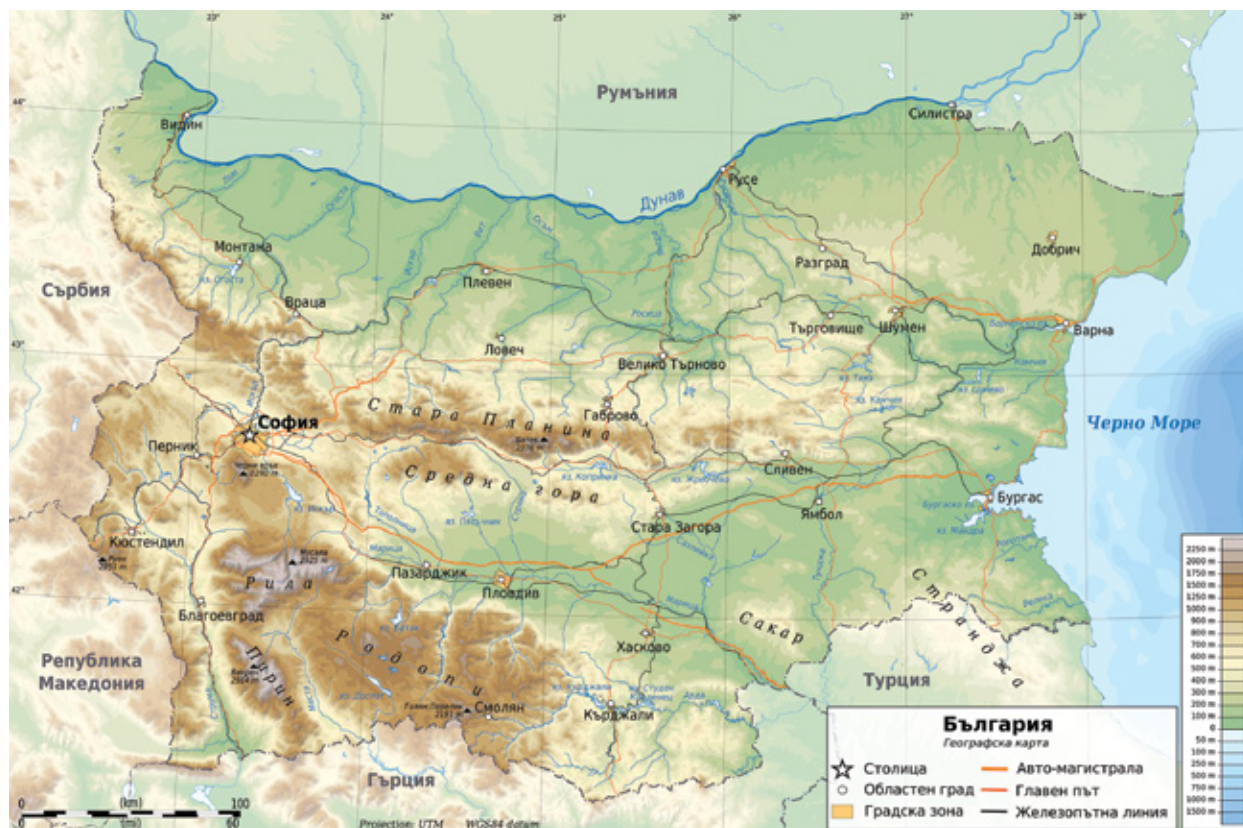
Нашата държава е **България**. Тя се нарича така, защото е основана от нас, **българите**, и е населена с българи.

България е наша **Родина** или **наше Отечество**, защото в нея са живели от стари времена дедите и прадедите ни. Ние всички обичаме своята **Татковина**, както обичаме родното си място.

България граничи на север с река Дунав и Румъния, на изток – с Черно море, на юг – с Гърция и Турция, а на запад – със Сърбия и Македония.

България има високи планини, широки и плодородни равнини, красиви полета и долини. Най-високите и най-дълги български планини са: **Рила**, **Стара планина**, **Родопите**, **Средна гора** и др. Най-големи равнини са **Дунавската** и **Тракийската**. Първата се простира на север от Стара планина, а втората – между Средна гора и Родопите.

Най-големите наши реки са: **Дунав**, **Марица**, **Искър**, **Струма**, **Янтра** и др. Дунав е много голяма плавателна река и служи за граница между България и Румъния. Марица извира от Рила и тече през Тракийската равнина. Искър извира също от Рила, но тече на север, пробива Стара планина и се влива

Географска карта на Република България

в р. Дунав. Янтра извира от Стара планина и се влива в р. Дунав.

България има красиви и хубави градове. **София** е столицата ни. Оттам се управлява държавата ни.

В **Северна България** са по-големи и по-важни следните градове: **Варна** – голямо и красиво пристанище на Черно море. **Шумен** – голям град, в чиято околност се намират развалините на първата българска столица Плиска. **Велики Преслав** – сега малко градче, но в миналото е бил българска столица. **Велико Търново** – красив град, стара българска столица. **Русе** – голям град на р. Дунав. **Плевен** – голям град в Дунавската равнина и др.

В Южна България големи градове са: **Пловдив** – един от най-старите градове в Европа, **Стара Загора**, **Хасково**, **Бургас** – най-голямото българско пристанище на Черно море и др.

Държавен герб на Република България

КАК СЕ УПРАВЛЯВА БЪЛГАРИЯ?

Нашата държава се нарича **Република България**. Начело на държавата стои **президент**. Тя се управлява от **Министерски съвет**, начело с **министър-председател**. Българският народ избира президента и 240 човека, наречени **народни представители**. Те се събират в **Народното събрание** в София и избират министър-председателя. Там изработват закони и нареждат какви данъци да се събират и за какво да се харчат. Те наглеждат също дали министър-председателят управлява добре държавата.

Сградата на Народното събрание в столицата София

БЪЛГАРСКИ НАРОД

Ние сме **българи**. Всички българи заедно образуват **българския народ**. Нашият народ брои повече от **десет милиона души**, но от тях само **седем милиона** живеят в България. Останалите българи живеят в съседните държави: Македония, Сърбия, Гърция, Румъния и Турция, както и в други по-далечни – Украйна, Молдова, Албания. Българите там живеят в земи, които са били по-рано български и са били части от нашето отечество.

Има и българи, които живеят още по-далече – в другите европейски държави, Америка, Австралия. Те са отишли там, за да работят или да учат.

Ние, българите, се отличаваме от другите народи главно по **езика си**. Нашият майчин език е **българският**. На български език ние говорим вкъщи

и навън. На български се учим и говорим в училищата, на български се молим на Бог. Всеки народ обича и пази езика си. Ние също обичаме и пазим своя майчин български език.

По вяра ние, българите, сме християни, но има и българи, които са мюсюлмани. **Разлика между българите християни и българите мюсюлмани няма.**

ЗАДЪЛЖЕНИЯ И ПРАВА НА БЪЛГАРСКИТЕ ГРАЖДАНИ

Българската държава поддържа полиция и войска, за да пази гражданите от външни врагове и от злосторници. Тя поддържа болници, за да опази здравето на народа; открива училища, за да се просвещават българските граждани. Има ли

Държавно знаме на Република България

просветени хора, мир, сговор, ред, спокойствие в държавата, всичко върви добре и тя се развива и укрепва. За да напредне още повече и да бъдем добре всички, ние трябва да изпълняваме нашите **задължения** към нея. А те са:

Всеки гражданин редовно да плаща определените му данъци. Без данъци не могат да се посрещат държавните нужди и да се покриват разходите.

„Държавен вестник“, в който се публикуват новите закони и разпоредби

Няма ли постъпления в държавната каса, нищо не може да върви добре.

Всеки гражданин да се подчинява на законите. Законите са създадени за всички граждани и

Съдебната палата в столицата София

Съдебна зала

Всеки гражданин може да заема каквато и да е служба, стига да е способен за нея. Всеки може да избира професия, каквато иска и където иска в пределите на държавата.

Всички граждани от 18 години нагоре имат **избирателно право**. Лишени са от изборително право осъдените от съдилищата заради престъпления.

Портрет на Любен Каравелов

*Обичам те, мое мило Отечество!
Обичам твоите балкани, гори, сипеи,
скали и техните бистри и студени извори!
Обичам те, мой мили краю!
Обичам те от всичката си душа и сърце,
ако ти и да си обречен на тежки страдания и неволи!
Всичко, щото е останало досега в моята осиротяла душа,
добро и свято – всичко е твое!
Ти си оная благословена земя, която цъфти,
която е пълна с нежности, със сияния и величие,
следователно ти си ме научило да обичам
и да плача над всяко едно човешко нещастие –
а това е вече много за един човек...*

Любен Каравелов

ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ

КАК СА ЖИВЕЛИ НАШИТЕ ПРАДЕДИ?

Най-напред из нашето отечество живели **първобитни хора**. Те обитавали пещерите и се прехранвали с лов. Тези хора още не знаели да обработват земята и да отглеждат добитък. Оръжията и сечивата им не били от желязо, а от камък и кост. Много от техните каменни чукове, брадви и ножове са намерени и сега се пазят в **музеите**, където се събират стари неща от миналото.

Когато хората започнали да се учат да обработват земята, да гледат животни и да строят къщи, те създали **цивилизация**. **Първата цивилизация в света възниква в България**. Тук хората се научили да обработват злато и други метали и тук създали първия град в Европа – на **Големия остров** в Дуранкулашкото езеро.

Първите известни племена по нашите земи се казвали **траки**. Те живеели в много села и градове. Имали си железни оръжия и сечива, занимавали се със земеделие и занаяти, отглеждали добитък и вярвали в задгробния живот. Траките били голям и юначен народ, но не живеели сговорно, били разделени на много племена и постоянно се биели помежду си. **Несъгласията им** станали причина

Праисторически скални рисунки от пещера Магурата

Големият остров в Дуранкулашкото езеро

Тракийски бойни шлемове

Тракийско златно съкровище, открито при Вълчитрън, Плевенско

да изгубят свободата си.

Един храбър народ – **римляните** – се възползвал от несъгласията на траките и ги завладял. Част от траките усвоили езика и обичаите на римляните, други – на гърците. Много траки обаче запазили своя език и своите обичаи.

Траките и римляните са оставили из нашето отечество много паметници: могили, градове, надписи, сгради, гробници, съкровища. Градовете София, Пловдив, Стара Загора, Варна, Русе, Силистра, Стара Загора, Кюстендил, Видин и много други са останали от тях. Но и римляните не вла-

Стенопис от тракийската гробница в Казанлък

дели дълго време нашите земи. Явили се различни нови народи – **варварите**. Те не се подчинявали на никого, нападали нашите земи и избили много хора. Постепенно варварските народи започнали да се заселват тук.

КАК СЕ НАСТАНИЛИ СЛАВЯНИТЕ НА ЮГ ОТ ДУНАВ?

Повече от 200 години продължили варварските нападения. Накрая едно племе надделяло и се заселило по всички наши земи. Това били нашите прадеди – **славяните**.

Славяните по-рано живеели далеч на север, в една равна и плодородна страна. Там те обработвали земята, отглеждали добитък и плавали с лодки из блатата и езерата. По онова време всички народи се движели да си търсят нови заселища. Тръгнали по различни посоки и славяните, за да си търсят по-хубава земя. Едни от тях се упътили на юг и стигнали до р. Дунав и до нашите земи. Тогава нашето отечество го владеели **византийците**, наследници на **римляните**. Столица на византийците бил градът Константинопол, който славяните наричали **Цариград**.

Столицата на византийците Константинопол

Отначало славяните търсели плячка. Затова, като минавали р. Дунав, те само ограбвали богатите византийски градове и пак се връщали. Но когато видели, че страната е плодородна и хубава, те захванали и да се заселват. Византийците не искали такива опасни гости и затова пращали много войска срещу славяните. Обаче нищо не помагало. Много години славяните се заселвали, докато изпълнили целия Балкански полуостров. Полуостровът станал славянска страна и навсякъде се чувал славянски език. Гръцкият език, на който говорили византийците, се говорел само покрай морето и в някои големи градове.

ЖИВОТЪТ НА СЛАВЯНИТЕ

Нашите прадеди, славяните, били синеоки, русококи и снажни хора. Те били силни и свободолюбиви. Между тях нямало лукавство и хитрост. Прочуто

Славянски дом – землянка

било тяхното гостоприемство. За най-голям срам се считало да не се посрещне и нахрани гост.

Славяните носели груби вълнени, конопени и кожени дрехи. Къщите им били прости, ниски и покрити със слама. Те не живеели на големи селища, а се заселвали пръснато из горите и край реките. Хранели се повече с постна храна и понасяли леко глад и жажда, студове и горещини. Нивите и стадата били едничкото им богатство. Занаятчийство имало твърде малко.

Славяните живеели на големи семейства. Понякога те броели до петдесет и повече души. Синовете не се делили от бащите си, а живеели заедно. Най-старият – **дядото** или **домакинът** – управлявал мъжете, а жена му – **домакинята** – управлявала жените. Мъжете и жените много си помагали и обичали децата си. Децата почитали и слушали по-старите и още от малки се учели на работа. Славяните били земеделци и скотовъдци.

Те се въоръжавали с **меч, копие, щит и лък** и се биели храбро. Нямали конница, защото не отглеждали коне.

Славяните вярвали в **много богове**. Имали си бог

Славяни се молят на своите богове

на небето, на слънцето, на гръмотевицата, на земеделието, на стадата и пр. Вярвали още в различни духове: **вили, самодиви, русалки, вампири** и др. Някои от тези вярвания те наследили от траките.

На боговете се молили на открито, под някое голямо дърво, като им принасяли и жертви. Умрелите си или изгаряли, или погребвали, а после им правели **помен**. Много от старите вярвания и обичаи на славяните са запазени и досега у нас.

КАК СЕ ОБРАЗУВАЛА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА?

Славяните имали един голям недостатък: те се делили на **много племена**, които постоянно се карали и враждували. От това се възползвали хитрите византийци. Те подчинили славяните и започнали да им налагат своя език и обичаи. Но на тази работа им попречил един друг народ – **българите**, който

„Кубрат и синовете му“, худ. Димитър Гюдженев

бил добре познат на славяните.

Българите били цивилизован народ. Те строели каменни градове и имали непобедима конна войска. Опасността от неприятели ги накарала рано да си образуват държава и да станат силен народ. Те били толкова могъщи и многобройни, че създали няколко държави. Една от тях, наричана Волжка България, съществувала цели 8 века на територията на днешна Русия.

Отначало българите били разделени на няколко малки държави и затова били покорени от други народи – **тюрките и аварите**. Българският владетел **Кубрат** обединил българите, отхвърлил чуждото иго и образувал силна държава. Той знаел, че сговорът и съгласието са направили държавата му силна, затова съветвал петимата си снове да не се делят. Преди да умре, Кубрат повикал синовете си и ги поканил да счупят един сноп пръчки. Никой от тях не могъл да счупи снопа. След това снопът бил развързан и баща им ги накарал да счупят пръчките поотделно. Кубратовите снове лесно счупили всички пръчки. „Ето, това ще стане и с вас – им казал Кубрат. – Живеете ли заедно, никой не може да ви победи. Но разделите ли се, лесно ще станете плячка на враговете си“. Кубратовите снове обаче скоро забравили хубавия съвет на баща си. След смъртта му те се разделили и се пръснали на различни страни под натиска на силни врагове.

Една част от българите с третия Кубратов син, **Аспарух**, се оказали съседи на Византия. Византийският император не искал такива опасни съседи и излязъл срещу тях със силна войска. Но Аспарух го

„Аспарух на Дунава“, худ. Александър Алексиев – Хофарт

„Аспарух“, худ. Димитър Гюдженов

разбил в битката при **Онгъл** (680 г.). Тогава българите се спуснали на юг и завзели всички земи чак до Стара планина.

Новата българска граница била призната от Византия през **681 г.** **Тази дата се счита за начало на българската държава.** Аспарух бил нейният основател и пръв владетел. Българите наричали

Столицата Плиска в наши дни

владетеля си **кан**, а славяните го наричали **велик княз** или само **княз**. На кана помагали най-знатните представители на българите, наречени **боили** (по-късно **боляри**). Столица на Аспарух бил град **Плиска**. Тя се намира близо до Шумен. И досега се виждат още дебелите каменни зидове на неговите крепости и на канските дворци.

ЖИВОТ И НРАВИ НА БЪЛГАРИТЕ

Българите не били от еднакво потекло със славяните. Те били по-тъмни, високи, с черни очи и коси. Езикът им също не приличал на славянския. Други били и нравите им. Българите били суров и войнствен народ. Хранели се главно с месо и мляко, носели тесни дрехи и шапки с кожени краища. Българите се занимавали повече със скотовъдство, търговия и металообработване. Военното дело било на особена почит. Към жените и децата се отнасяли строго. Строги наредби имала и държавата

им, която била една най-силните в Европа. На кана трябвало всички да се подчиняват. Границите на държавата се пазели денем и нощем. За малка вина наказвали със смърт. Здрава била и военната им наредба. Те имали голяма и силна конница. Всеки трябвало да държи коня и оръжието си в пълен ред. Небрежния и непокорен войник убивали.

Вярата на българите била езическа, но се отличавала от славянската. Главен техен бог бил **Тангра**. Покланяли се още на различни духове. Често носели амулети, които да ги пазят от зло.

КАК БЪЛГАРИ, СЛАВЯНИ И ТРАКИ СЕ ПРЕТОПИЛИ В ЕДИН НАРОД?

Българската държава се образувала от два основни народа: **българи** и **славяни**. На първо време българите управлявали славяните и се различавали по език, по вяра, по облекло и обичаи. Но с течение на времето тази разлика започнала да се губи. Славяните били много повече от българите и траките. Българите, славяните и траките започнали да се женят помежду си. Постепенно българите и траките усвоявали езика и обичаите на славяните. Славяните също приели много от обичаите на българите и траките. Сливането не се извършило бързо, а в продължение на 250 години. Най-накрая от българи, славяни и траки се образувал **нов народ**. Той се нарекъл **български народ**, говорел славянски език и имал славянски, древнобългарски и тракийски нрави и обичаи. **На този народ ние сега сме потомци.** Макар да се наричаме **българи**, по език и обичаи ние сме славяни, каквито са и другите славянски народи – руснаците, поляците, чехите, словаците, украинците, словенците, белорусите, хърватите и сърбите.

ТЕРВЕЛ И КРУМ. ЗАСИЛВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ

Византийците се страхували от България. Още в началото се опитали да я унищожат, но българите победили. Когато обаче византийците били нападнати от **арабите**, българите не оставили своите съседи в беда. **Кан Тервел**, син на Аспарух, атакувал арабите и ги разбил – това станало през 718 г. Така той спасил Византия и цяла **Европа** от арабите, които били мюсюлмани и искали да ги превземат. Затова **Тервел бил наречен „Спасителят на Европа“.**

След Тервел в България започнали спорове кой какви права да има и кой да стане кан. Хитрите византийци раздухвали още повече разправията и нападали българската държава, та да я превземат. Но най-сетне се явил човек, който турил ред в страната. Той бил кан **Крум**.

Българска конница прогонва арабите от Константинопол по времето на император Лъв III – миниатюра от Манасиевата летопис

„Крум с войската си преди поход“, худ. Димитър Гюдженов

Крум пирува след победата над император Никифор – миниатюра от Манасиевата летопис

Крум покорил аварите и завладял царството им. България станала **три пъти по-голяма**. Крум разпитал пленените авари защо е пропаднала държа-

вата им. Те му отговорили, че между тях нямало съгласие, всички се предали на пиянство, на кражба и клевети, а чиновниците и съдиите им тръгнали по крив път. Като чул това, Крум издал **нови закони**. С тях той наредил да се изкоренят лозята, за да няма пиянство, клеветниците наказвал със смърт, а на крадците отрязвали ръцете. Тия закони и наредби стреснали лошите хора. Всички се смирили, караниците престанали и България почнала да се засилва.

Византийците още владеели град София и спирали пътя на българите към Македония, където живеели много техни сънародници. Крум превзел този град и още някои византийски земи. Византийският император Никифор не искал да остави София в български ръце. С голяма войска той нахлул в България и превзел столицата Плиска, където намерил голяма плячка. Крум поискал от Никифор мир, но той горделиво отказал и продължил да пали и да убива. Тогава българите напегнали сили, та да се разправят другояче с неприятеля. Крум повел цялата си войска и заградил византийците в един планински проход. Всички изходи били задръстени с дървета и камъни. Когато Никифор видял, че е заграден, извикал: „И птички да станем, пак не можем да се измъкнем оттук!“. Българската войска запалила натрупаните дървета от трите страни, а от четвъртата страна нападнала слисания неприятел. Захванала се страшна сеч: цялата византийска войска била изтребена и сам Никифор паднал убит. Това станало през 811 г.

БЪЛГАРИТЕ СТИГАТ ДО ЦАРИГРАД

Като победили Никифор, българите завладели много градове в Тракия и стигнали до Одрин. Тук те още веднъж разбили византийците и ги обърнали в бягство. Крум оставил една част от войската си да обсажда Одрин, а с другата войска сам стигнал до Цариград. Византийската столица тогава била заградена от всички страни с дебели и високи стени, та била силна крепост. Крум се спрял край морския бряг и извършил един езически обред, като поръсил войската си с морска вода. След това той обсадил Цариград, но скоро разбрал, че без кораби не ще може да го превземе, та предложил мир. Лукавите византийци се

Карта на България в края на управлението на Крум

възползвали от това и решили да погубят Крум с измама. Византийският император повикал Крум заедно да преговарят. Когато Крум се явил на определеното място, изскочили скрити византийски войници и се хвърлили върху българите. Крум се метнал на коня си и едва се спасил. Разлютени от тая измама, българските войници плякосали всички градове и села около Цариград. Паднал и Одрин. Хиляди пленници били откарани в България. Но Крум искал да превземе Цариград, затова почнал големи приготовления. Събрал войници от българи, славяни и авари. Пет хиляди каруци, оковани в желязо, били приготвени да карат храна за войската и машини за разбиване на стените. Но в 814 г. Крум ненадейно умрял и походът не могъл да се осъществи.

ОМУРТАГ

След Крум български кан станал синът му **Омуртаг**. Омуртаг бил бележит български владетел. Той сключил мир с византийците и уредил българските граници на североизток и северозапад. При него България станала още по-голяма и силна държава. Но Омуртаг извършил много работи и вътре в държавата си. Той построил много крепости, дворци

и паметници. Столицата си Плиска направил още по-силна крепост и по-хубав град. На река Тича Омуртаг издигнал нова крепост – **Преслав**, за да брани държавата му от византийците. Много постройки и крепости били издигнати и при сегашното село **Мадара**, до град Шумен. Там, на една висока скала, се намира Мадарският конник – изрязана в скалите фигура на човек на кон. В няколко дълги надписа около конника се говори за делата на българските владетели. И до ден днешен този паметник стои при с. Мадара и всеки от нас може да го види.

Освен този надпис Омуртаг оставил още много други **надписи**, издълбани на каменни стълбове.

Мадарският конник

В тях се говори за делата на Омуртаг и за битките на храбрите му пълководци.

След Омуртаг при неговите наследници **Маламир** и **Пресиян** българите сложили ръка на цяла Македония чак до Албания. Така българските славяни от Македония и Албания се обединили със своите братя от българската държава.

Омуртаговата колона в църквата „Свети Четиридесет мъченици“ – гр. Велико Търново

БОРИС. КАК НАШИТЕ ПРАДЕДИ СТАНАЛИ ХРИСТИЯНИ?

Когато славяните и българите дошли в новото си отечество, те били езичници. И двата народа си има-

„Покръстването на Борис“, худ. Г. Желязков

ли своя вяра. Но в новото си отечество те заварили траки, които били **християни** и скоро разбрали, че християнската вяра е по-хубава от езичеството. Някои български канове гонели и убивали християните, за да ги премахнат от държавата си. Но християните ставали все повече и повече.

Когато стъпил на престола, княз **Борис** заварил в България три вери – славянската, българската и християнската. Християните и езичниците не се обичали. Умният Борис виждал, че това не е хубаво и че трябва да се избере една от трите вери. Борис знаел също, че всички съседни народи са вече християнски. Ето защо той решил да покръсти българите. В 864 г. Борис съобщил, че е готов да се покръсти. Тогава византийският император Михаил изпратил свещеници да покръстят българския народ. Един византийски владика покръстил Борис

„Княз Борис и покръстването на българите“, худ. Димитър Гюдженев

със семейството му. В чест на кръстника си – императора – Борис се нарекъл **Михаил**.

С покръстването си българите спечелили много. Разприте за вяра се прекратили. Българите, славяните и траките вече имали една вяра, та още по-леко се сливали в един народ – български. Околните

християнски народи вече не гледали с високомерие българите, а започнали да ги уважават още повече. Християнските свещеници пък почнали да залягат за просветата на българския народ.

„Княз Борис“, худ. Димитър Гюдженев

КАК БИЛА УРЕДЕНА БЪЛГАРСКАТА ЦЪРКВА?

След покръстването си българите тридесет години не водили никаква война. Единствената грижа на Борис сега била да уреди вътрешно държавата си. Той въвеждал нови закони, строил църкви и разпращал византийски свещеници да покръстят останалите още езичници.

Но Борис скоро забелязал, че византийците се бъркат в работите му. Затова той помолил цариградския патриарх да назначи един **архиепископ** за глава на българската църква. Византийците не изпълнили отначало Борисовата молба. Тогава Борис се обърнал към **римския папа**, който бил глава на западните християни. Папата изпратил в България римски свещеници и владии. Но и той залъгвал българите и не назначавал архиепископ. Ето защо Борис се обърнал отново към византийците и те му назначили архиепископ (през 870 г.). Първият български архиепископ се казвал **Йосиф**. Той свободно си уреждал българската църква, назначавал владии и свещеници и се грижел за просветата на народа. Византийците били изгонени и вече не се бъркали в нашите църковни работи.

КАК СЕ СДОБИЛИ БЪЛГАРИТЕ СЪС СВОЕ ПИСМО И КНИЖНИНА? СВЕТИТЕ БРАТЯ КИРИЛ И МЕТОДИЙ

Българите и славяните имали свои букви, наречени **руни**, но не ги използвали много. До покръстването си служели повече с гръцко писмо и с гръцки книги. Когато се покръстили, в България дошли византийски свещеници, които извършвали богослужението на гръцки език. Българите не разбирали гръцката служба и много се измъчвали. Но за щастие на народа ни вече имало създадени славянски букви и славянски книги. Тях ги измислили двамата братя **Кирил и Методий**.

Светите братя Кирил и Методий – православна икона

Кирил и Методий били славяни от гр. Солун. Баща им бил византийски сановник. Дватамата братя били учени хора, особено Кирил, който се учил в Цариград заедно със сина на византийския император. Заради това били назначени на големи служби във Византия. Но двамата братя били и много набожни, затова отишли в един манастир и станали монаси. Оттук те били често викани от византийския император, за да извършват някои важни задачи. По онова време немски свещеници покръстили моравските славяни. Моравците не разбирали нито немски, нито латински език и моравският княз поискал от византийците да му пратят хора, които знаят славянски. Те изпратили двамата братя. Кирил и Методий на драго сърце заминали за Великоморавия. Те занесли измислената от тях

славянска азбука, която се наричала **глаголица**, и превели църковните книги на славянски. Моравците с радост слушали Христовото учение на свой език. Но немските свещеници завидели на двамата братя и ги наклеветили пред папата, който ги повикал в Рим, за да ги съди. Там двамата братя били напълно оправдани. Кирил се поболял в Рим и починал, а Методий бил ръкоположен за владика и бил върнат пак във Великоморавия. Тук продължавал да проповядва и да обучава младежи да четат и пишат на славянски. Така работил Методий чак до смъртта си през 885 г.

Българската църква почита двамата братя като

Старобългарско глаголическо евангелие

светци. А ние ги наричаме **български и славянски просветители**. Техният празник е на 24 май. Той е най-милият български народен и училищен празник.

МЕТОДИЕВИТЕ УЧЕНИЦИ БЯГАТ В БЪЛГАРИЯ

След смъртта на Методий немците почнали да преследват и мъчат учениците му. Тогава Методиевите ученици от Великоморавия избягали в България. Борис се зарадвал много, че идват в държавата му такива добри и просветени хора. Той ги посрещнал с големи почести и ги настанил у своите боляри да си отдъхнат. След това ги разпратил из царството си, за да въвеждат славянското писмо и славянското богослужение в България. Най-първите Методи-

„Княз Борис посещава Методиевите ученици“, худ. Димитър Гюдженев

еви ученици заминали за Македония. Между тях най-много се отличавал **Климент**. Той работил неуморно – проповядвал в църква, пишел и превеждал книги и учел деца. Неговите ученици били повече от три хиляди. Накрая **Климент** измислил и още една азбука – **специално за българите**. В памет на своя учител Кирил той я нарекъл **кирилица**.

Така работата на Кирил и Методий не пропаднала. Славянското писмо и книжнина пуснали корен в България. А оттук минали и между сърбите, руснаците, хърватите и други народи. Тъй **българите станали учители на всички народи в Източна Европа, а българската азбука станала една от най-разпространените в света**.

След като покръстил българите, уредил църквата и въвел славянското богослужение, Борис помислил и за душата си. Той се отказал от престола и станал монах в един манастир, където и починал.

Свети Климент Охридски – православна икона

Една от първите книги на кирилица – „Похвално слово за Симеон“, анонимен автор от 10-и век

За благочестивия му живот нашата църква го почита като светец. Неговият празник е на 2 май.

ЦАР СИМЕОН ВЕЛИКИ. ПЪРВА ВОЙНА С ВИЗАНТИЙЦИТЕ

Симеон бил син и наследник на Борис. Още като дете бил пратен да учи в Цариград. Там обикнал науката и книжнината. Затова, като станал княз, Симеон много залагал за просветата. Той повикал около себе си писателите и ги насърчил да пишат църковни и поучителни книги. Българската книжнина се обогатила с толкова много книги, че почнала да се мери с византийската. Затова Симеоновото

„Цар Симеон сред своите книжовници“, худ. Димитър Гюдженев

„Симеон Велики“, худ. Димитър Гюдженев

царуване наричаме **Златен век на българската книжнина и култура**, а царя наричаме **Симеон Велики**. Дори и сам Симеон писал книги, когато бил свободен от битки и сражения.

Столица на българската държава при Симеон не била вече Плиска, а **Преслав**. Преслав бил голям и богат град и бил защитен с двойни каменни зидове, та мъчно можел да се превземе. Симеон украсил столицата си с **хубави дворци, красиви църкви и много манастири и болярски домове**. Българите се гордеели със своята столица. Те не могли да се нагледат на златните, сребърните и мраморните украшения на дворците и църквите.

Наскоро след възцаряването си Симеон започнал

Кръглата църква на цар Симеон във Велики Преслав

война с византийците за търговски работи. Българите по онова време водели оживена и богата търговия. Византийците завидели на това и почнали да правят различни спънки на българските търговци. Тогава Симеон им обявил война, която траяла три години. Войната била много тежка, защото

на помощ на византийците дошли **маджарите**, днешните унгарци. Но Симеон разбил и изгонил маджарите, а след това нанесъл на византийците такова поражение, че те сключили мир и се принудили да плащат данък на българите.

АХЕЛОЙСКАТА БИТКА. СИМЕОН – ЦАР НА БЪЛГАРИТЕ И ГЪРЦИТЕ

След войната настанал 17-годишен мир. През това време българите си отдъхнали и пак се засилили. България станала толкова голяма, че вече допирала до трите морета – Черно, Бяло и Синьо (Адриатическо). Симеон въвел нови закони и сложил ред в голямата си държава. Сърбия признала властта на Симеон. Но и сега пак византийците станали причина да се развали мирът. Почнала се нова война и българите пак победили. Тогава византийците се разсърдили много и събрали голяма войска, каквато отдавна не била виждана. Многобройна конница и пехота потеглила по суша, а по море били изпратени много кораби. Враговете ни толкова вярвали

Българската победа при Ахелой – илюстрация към хрониката на Йоан Скилица

в победата си, че приготовили и вериги за пленниците. Но и българският цар не стоял със скръстени ръце. Той събрал своята храбра войска и я завел в Източна Тракия, та там да причака неприятеля. Двете войски се срещнали при река Ахелой до град Месемврия (917 г.). Българите били разположени по близките височини и оттам налетели като буря върху византийците. Начело на българската войска стоял сам Симеон. Той се биел тъй юнашки, че бил убит конят му под него. Насърчени от Симеон, българите разбили византийците и ги обърнали в бягство. В тоя бой паднали толкова много византийци, че и след 70 години купища техни кости още се белеели по бойното поле.

След ахелойската битка византийците вече не могли да излязат срещу българите. Симеон свободно навлизал във Византия и я завладявал. Сега вече почти всички български славяни влезли в пределите на българската държава. Ето защо Симеон оставил името **княз** и се провъзгласил за **цар на всички българи и гърци**. А българския архиепископ пък повишил в **патриарх**. Българският патриарх уреждал църквата и се грижел за просветата на българския народ.

„Симеон пред Цариград“, худ. Димитър Гюдженов

СИМЕОН СЕ ОПИТВА ДА ПРЕВЗЕМЕ ЦАРИГРАД

Като се видял толкова силен, Симеон поискал да превземе и Цариград, та да стане не само на име, но и на дело **цар на гърците** (така българите казвали на византийците). Затова подновил войните си с тях. Византия останала с много малко земя. На няколко пъти българите стигали до стените на Цариград. За да се отърват от Симеон, византийците вдигнали срещу него сърбите и хърватите. Тогава Симеон се явил отново пред Цариград с голяма войска и поискал да се срещне с византийския император и с патриарха. И двамата веднага излезли извън Цариград, та да се срещнат със Симеон. Най-сетне Симеон се явил с цялата си войска. Той бил заобиколен с телохранители, оковани в железни ризници и с позлатени и посребрени щитове, шлемове и копия. След като българите прегледали местността, за да не се крие никаква измама, както по времето на Крум, Симеон слязъл от буйния си кон и отишъл на определеното място. Византийският император и патриархът поздравили Симеон, поднесли му скъпи подаръци и най-смирено почнали да го молят за мир. Симеон разбрал, че те са слаби, та прекратил войната, но само докато се разправи напълно със сърбите и хърватите. След това войната с византийците пак се подновила и траяла чак до смъртта на Симеон през 927 г.

Симеон не можал да превземе Цариград, но оставил България с най-широки граници. Българската държава била тъй силна, че никой не могъл да излезе срещу нея.

ПЕТЪР. ОТСЛАБВАНЕ И РАЗДЕЛЯНЕ НА БЪЛГАРСКОТО ЦАРСТВО

Преди смъртта си Симеон направил една грешка, която струвала много скъпо на България. Той оставил на престола не най-големия си син Михаил, а по-малкия си син – **Петър I**.

Петър не приличал на даровития си баща. Той бил миролюбив човек. Наскоро след като станал цар, Петър сключил мир с Византия. Византийците се съгласили да наричат Петър „цар“ и българския църковен глава – „патриарх“, и обещали да плащат данък на българите. А за да бъде мирът по-здрав, Петър се оженил за внучката на византийския император.

Този мир не донесъл щастие на българите. В българското царство избухнали смутове и недоволство. Мнозина били недоволни, че ги управлява слаб цар. Най-недоволни били от царицата – византийка. С нея дошли в България много византийци, които захванали да сеят раздори между българите. Те

Смъртта на цар Петър – миниатюра от Ватиканския препис на Манасиевата летопис

научили българските боляри и първенци да носят скъпи дрехи, да живеят пражоснически и да не се грижат за народа. Като видял това, народът намразил царя и болярите си.

Така предишното съгласие в България изчезнало. Явили се раздори и недоволства. Недоволни били дори и братята на Петър. Болярите и войската се разцепили. Едни били с Петър, други – против него. Избухнали бунтове и въстания. Българите почнали да се бият помежду си. Силното и славно българско царство бързо почнало да отслабва и пропада. **Държава, в която няма мир и съгласие, бързо пропада.**

Бронзов печат на цар Петър

БОГОМИЛИТЕ

Като отслабнала държавата, отслабнала и църквата. Свещениците станали богати, не служели за пример на хората и гледали само себе си. Един българин, **поп Богомил**, създал учение, с което учел българите, че всички християни трябва да са равни, че богатството е зло и държавата и църквата са лоши. Неговите ученици се нарекли **богомилли**. Църквата ги обявила за **еретици** (хора, които са се отклонили от християнството) и започнала да се бори с тях, за да ги унищожи. Но богомилиите станали толкова силни, че **тяхното учение се разпространило из цяла Европа**.

СВЕТИ ИВАН РИЛСКИ

През Петровото царуване се развило и **монашество** в България. Много набожни хора се оттегляли в пusti и безлюдни места и ставали монаси. Там

Свети Иван Рилски – православна икона

те се предавали на пост и молитва и се грижели за спасението на душата си. Много такива монаси се отличили с благочестивия си живот. Най-виден от тях бил **свети Иван**, съвременник на цар Петър. Двадесет и седем години живял св. Иван като **пустинник** сред Рила планина и се прочул с много чудеса. Близко до това място в негова чест бил основан Рилският манастир. Той е най-големият **манастир в България** и скоро станал огнище на българската книжнина и просвета. Св. Иван Рилски е наречен **покровител на България**. На неговия празник – първи ноември – ние сега славим **българските будители** и го празнуваме много тържествено.

Рилският манастир в наши дни

ПАДАНЕ НА ИЗТОЧНА БЪЛГАРИЯ

Когато византийците видели, че България е отслабнала, почнали война с българите, като повикали и руснаците на помощ. Руснаците два пъти нападнали Източна България и така я отслабили и разорили, че тя станала лесна плячка на Византия. Лукавите византийци се вмъкнали в Източна България, уж че идат на помощ на българите, но когато руснаците били изгонени, те завладели българските земи. Младият български цар Борис II, син на цар Петър I, бил пленен и отведен в Цариград (971 г.).

БЪЛГАРИЯ ПРИ ЦАР САМУИЛ

Византийците покорили само източните земи на българското царство. Западните земи си останали свободни. България бързо започнала да се възстановява от нашествието. Скоро тя се сдобила и с един храбър и достоен цар. Той бил **Самуил**, най-младият син на болярина Никола. Столицата на България се местила няколко пъти – в София,

Откриване на паметника на цар Самуил в София

Воден, Мъглен, Преспа. Най-после била преместена в **Охрид**, край бреговете на хубавото Охридско езеро. Там се преместил и българският патриарх. Във Византия настанали междуособици. Възползван от тях, Самуил освободил Източна България и я присъединил към царството. България отново станала тъй голяма, както била в Симеоново време. Византийският император **Василий II** искал да спре успехите на Самуил. Той обсадил София и се мъчел да я превземе. Но българите се държали юнашки и изгорили обсадните машини на византийците. Василий разбрал, че идат още български

Крепостта Траянови врата в наши дни

войски, и решил да почне да бяга. Но когато навлязъл в тесния **Траянов проход**, до гр. Ихтиман, Самуиловата войска го посрещнала и със страшни викове се хвърлила срещу войниците му. Цялата неприятелска войска била избита и Василий едва могъл да спаси живота си.

САМУИЛОВИ НЕСПОЛУКИ

Самуил още няколко пъти побеждавал визан-

„Ослепените Самуилови воини“ – картина на чешкия худ. Емил Холарек

тийците и превзел много техни земи, които били населени с много българи. Но в една нощна битка византийците успели да нанесат голямо поражение на българите. Оттогава се започнали Самуиловите несполуки. Василий решил да смаже българското царство. Той пращал войска след войска, та българите да не могат да се опомнят. Българите се биели като лъвове за свободата си, но византийската сила била голяма.

Най-после, в 1014 г., Василий сам тръгнал с голяма войска към България. Самуил му пресякъл пътя при планината Беласица. Няколко дни византийците с всички сили напирали да си пробият път, но не могли нищо да направят. Обаче един византийски военачалник минал през една планинска пътека и ненадейно ударил българската войска в гръб. Чак тогава българите били надвити. Самуил едвам се спасил, но 15 000 български войници били пленени. Жестокият Василий заповядал да бъдат ослепени всички пленници, като оставил на 100 души по един с едно око, за да ги води. Когато ослепените войници се явили пред Самуил, милостивият български цар загубил съзнание и след няколко дни умрял.

ПОКОРЯВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ

Войната не се свършила с беласишката битка, а продължила още четири години. Българите били много уморени, но пак не прекланяли глава. И боляри, и прости войници се биели геройски за своето отечество. Боляринът **Кракра** така разбил византийците при крепостта **Перник**, че Василий не смее вече да го напада. Нкарая обаче българите взели да се отчайват. Болярите се разделили надве. Едни искали още да се бият, а други – да се

Паметник на Кракра в гр. Перник

подчинят на византийците. Синът на цар Самуил, **цар Гаврил Радомир**, бил убит от своя братовчед **Иван Владислав**, който на свой ред станал цар. Византийците обаче го убили в битка и тогава вече българите започнали да се предават. Предала се и столицата Охрид. Последният български **цар Пресиян II** бил пленен. През 1018 г., след петдесетгодишна война, цяла България била подчинена. Византийците се радвали безкрайно, че българското царство загинало, а сърцата на българите се свивали от болка. Император Василий II бил наречен **Българоубиец**.

ВИЗАНТИЙСКО ИГО

България робувала на византийците 168 години. Изпърво положението на българите не било много тежко. На народа били наложени леки данъци. Българските свещеници и владци си запазили местата. Добре било и на българските боляри. Но това траяло малко време. Щом умрял Василий, данъците били увеличени. Правата и земите на българските боляри били отнети. На мястото на българските владци били поставени гръцки. Гръцките владци мразели българския народ, оскъбвявали го и го грабели, както можели. Гръц-

Превземането на Преслав и Плиска от византийците – миниатюра от Манасиевата летопис

ките чиновници вършели всякакви неправди и беззакония. Чак сега нашите деди разбрали какво значи да изгубят държавата си и друга държава да ги владее. На два пъти болярите и народът вдигали въстания и се опитвали да отхвърлят омразното чуждо иго. Но колкото и храбро да се биели, не могли да успеят. **Лесно се изгубва свободата, но мъчно се спечелва отново.**

Скоро нещастията на българите станали още по-големи. Византийците отслабнали толкова много, че не могли да си пазят границите. Различни **варварски** народи преминавали р. Дунав и нахлували в българските земи. Особено страшни били дивите печенег и кумани. Те немилостиво грабели и убивали, а селата и градовете опожарявали.

Тия нападения страшно разорили нашето отечество. Българският народ осиромашал и намалял. Някои места били тъй запустели, че били заселени с **печенег и кумани**. Много български градове станали гръцки. А на много места българите изгубили имотите си и се обърнали на роби.

КАК СЕ ОСВОБОДИЛА БЪЛГАРИЯ? ВТОРО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО. АСЕН И ПЕТЪР

От година на година виантийското иго ставало по-тежко, а византийските управници – по-лоши и по-грабливи. Те започнали да отнемат воловете и ралата на земеделците, стадата на овчарите и дори даровете на девойките. Тогава вече българският народ не могъл да търпи повече и решил да въстане. Намерили се и опитни народни водители.

Църквата „Свети Димитър Солунски“ в гр. Велико Търново, която историческите сведения свързват с обявяването на въстанието на братята Асен и Петър

Това били двамата братя боляри **Асен и Петър**. Техните земи и крепости се намирали около гр. Търново, край Стара планина.

За да повдигнат целия народ, двамата братя построили нова църква в Търново в чест на св. Димитър. За освещаването на църквата бил повикан многоброен народ. Когато станало освещаването, търновският владика се обърнал към народа и го подканил да въстане. С радостни викове всички изказали съгласието си. И двамата братя били провъзгласени за царе: Петър управлявал държавата, а Асен предвождал войската. Сега гр. **Търново** станал столица на България.

След това се започнала борбата. Отначало българите нямали сполука, но това не ги отчайвало. Те знаели, че само с постоянство, с труд и жертви ще дойдат до добър край. Скоро българите си намерили и добър съюзник – **куманите**. Тогава постоянството им се увенчало с успех. Те спечелили няколко големи победи над византийците и освободили земите между р. Дунав и Стара планина. Византийският император с голяма войска навлязъл в България, но навсякъде срещал юнашки отпор. На връщане пък българите го издебнали в един старопланински проход и избили цялата му войска. Императорът едва се спасил, като изгубил от бягане шлема си и цялото си богатство.

Но и сега византийците си послужили с лукавство. Те уговорили няколко български боляри да убият Асен. Организиран бил заговор. Боляринът **Иванко** се вмъкнал в двореца и пробол Асен с меч

си. Цар Петър продължил да управлява, но скоро и той станал жертва на заговорниците.

КАЛОЯН. ВОЙНИ С ВИЗАНТИЙЦИТЕ И С ЛАТИНЦИТЕ

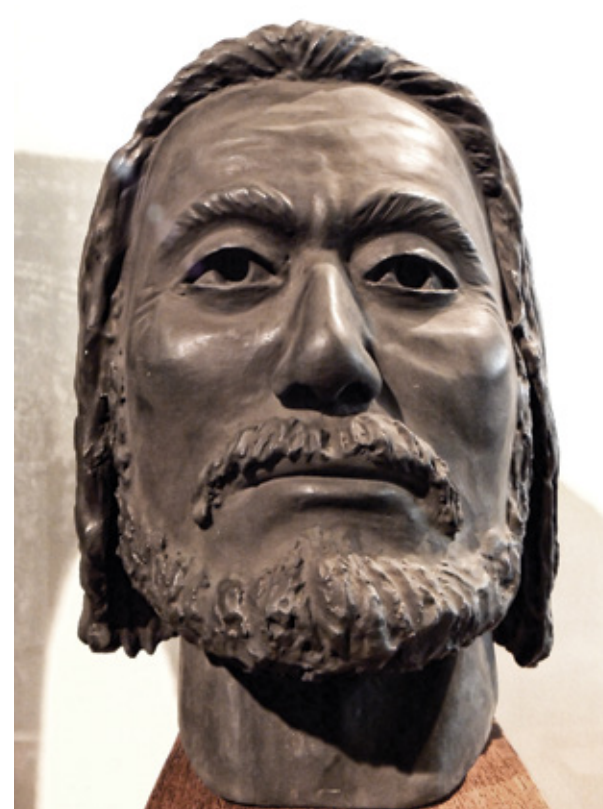
Предателите, които погубили Асен и Петър, за малко щели да погубят и България. Но престолът бил зает от третия брат на убитите царе – **Калоян**. Калоян бил умен като Петър и храбър пълководец като Асен. Тъкмо такъв цар бил нужен на нашето отечество. Калоян се помирил с недоволните боляри, сложил ред в държавата и засилил войската. Той се оженил за куманка, та куманите му

Златен пръстен-печат на цар Калоян

Паметник на Калоян в гр. Варна

Цар Калоян – пластична възстановка на лицето помагали във всички битки. Византийците били няколко пъти разбити и поискали мир. Повече от половината български земи били освободени. Калоян **получил и корона от папата**, та всички да

Балдуиновата кула във Велико Търново, където според легендата бил затворен плененият Балдуин

знаят, че е законен цар и признат от цяла Европа. Срещу българите по онова време се явил един нов враг – **латинците**. Така нашите прадеди наричали християнските войници – немци, французи и италианци, които опитвали да освободят гр. Йерусалим от мюсюлманите. Наричали ги още и **кръстоносци**, защото имали нашите кръстове по дрехите си.

Латинците превзели Цариград и си образували своя държава, наречена **Латинска империя**. Калоян искал да стане приятел на латинците, но техният император Балдуин горделиво отхвърлил приятелството му и го нападнал. Латинците си мислели, че като са оковани в желязо, никой не може да

„Калоян побеждава кръстоносците при Одрин“, худ. Цв. Димчевски

ги победи. Двете войски се срещнали при Одрин. Калоян скрил войската си на едно място. Български конници нападнали латинците, а след това се престорили, че бягат. Латинците ги подгонили и налетели на скритата българска войска. Завързал се лют бой. Латинците били съвършено разбити, а самият Балдуин паднал в плен. Като български пленник той умрял в Търново. Така бил наказан той за гордостта си.

След това Калоян водил още много войни с латинци и гърци и освободил почти всички български земи. Но когато обсаждал Солун, бил убит от нови заговорници.

ИВАН АСЕН II. КЛОКОТНИШКА БИТКА

След Калоян престолът се паднал на Иван Асен, син на стария цар Асен. Но един негов братовчед, **Борил**, незаконно се възцарил. Царуването на тоя цар било нещастно за българите и България изгубила много свои земи. В държавата се явили бунтове. Най-сетне Иван Асен сполучил да сваля незаконния цар и си възвърнал престола.

Иван Асен II бил умен и предпазлив цар. Той разбрал, че българите са уморени от многото войни и вътрешни безредици и се нуждаят от почивка. Ето защо първите 12 години от царуването си новият цар прекарал в мир. Той се сдобрил с всичките

Златна монета на цар Иван Асен II

си съседи и те не нападали повече държавата му. Народът си отдъхнал и се предал на мирна работа. България се успокоила вътрешно и започнала отново да се засилва. Търговията и занаятите се възродили. Управлението се подобрило. Царят строго заповядал да не се вършат никакви беззакония и всеки чиновник да си гледа добре работата.

„Пред сражението в Клокотница“, худ. Емануил Ракаров

Той щедро награждавал църквите и манастирите, защото те отваряли училища и учили децата. Така се възродила и просветата в България.

Иван Асен знаел, че има да се освобождават още български земи, затова усилвал войската си и се готвел за война. Той се съюзил срещу латинците с един от гръцките владетели, император Теодор Комнин. Сключен бил дори писмен съюзен договор между Теодор и Иван Асен. Но лукавият Теодор

България в края на царуването на Иван Асен II

нарушил договора и неочаквано нападнал България. Това вероломство разсърдило много българите. Когато двете войски се срещнали при Клокотница (до Хасково), Иван Асен заповядал да набодат на копие потъпкания договор и да го носят пред войската му. Българите се хвърлили като разярени лъвовете. Цялата гръцка войска била не само побе-

дена, но и пленена. Пленен бил и гръцкият император с всичките си военачалници. Иван Асен бил добър и милостив цар. Той задържал само Теодор и болярите му, а войниците пуснал да си отидат по домовете. Тия войници навред разказвали за Иван-Асеновата доброта и затова навсякъде без бой му се подчинявали. Земи на Теодор минали в български ръце. **България пак станала голяма и силна държава и всички българи били отново освободени и обединени под една власт.**

ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА ПАТРИАРШИЯ

След Клокотнишката битка цар Иван Асен се съюзил с друг гръцки император против латинците. За да бъде съюзът здрав, младият син на гръцкия владетел се оженил за младата дъщеря на Иван Асен – Елена. За сватбата се събрали двете царски семейства, двамата патриарси и много големци. Тук гръцкият патриарх и всички други християнски патриарси признали правото на търновския владика да се нарича патриарх и да не зависи от никого (1235 г.).

След това се почнала войната с латинците. Българите имали успех и отнели много латински земи. **Когато Иван Асен умрял, той оставил България тъй силна, както била в Симеоново време – отново на три морета – Черно, Бяло и Синьо (Адриатическо).**

ЗАЩО БЪЛГАРСКОТО ЦАРСТВО ОТСЛАБНАЛО?

Слаби и недостойни царе. Иван Асен II бил умен и способен цар и затова България станала много силна. Но след него се заредили недостойни царе. Те не били нито добри пълководци, нито добри управници. В България се започнали караници кой да стане цар. Византийски царици отново се явили в царския дворец. Те въвели в двореца гръцки нрави и обичаи. Парите се пръскали за ненужни работи, а за държавата, за народа и войската никой не мислел. Българската войска станала толкова малка, че не могла да пази границите. Срещу България се явили много врагове – византийци, сърби, маджари и татари. Българските земи били разграбени. Най-страшни били нападенията на **татарите**. Дълго време те кръстосвали надлъж и нашир нашето отечество: грабели, горили и пленявали. Малко останало дори и съвсем да го завладеят. Така България изгубила първото си място между своите съседи. Тя станала вече малка и слаба държава.

Предатели сред болярите. Големи виновници за слабостта на България били и нашите **боляри**. Някога те живеели сговорно, подчинявали се на царя си и проливали кръвта си за България. Сега мнозина от тях престанали да мислят за отечест-

Иван Александър и семейството му – страница от Лондонското четвроевангелие

вото, а мислели само за себе си. Често се отмятали от царя си и помагали на българските врагове. Много от тях искали сами да станат царе или да си създадат своя държава. Така болярите разпокъсали и още повече отслабили малка България.

Отчаян и нехаен народ. Народът също се отчаял и отпуснал. Честите войни го изморили. Тежките данъци го разорили. Той намразил своята държава, намразил царя и болярите. Не се подчинявал на законите. Когато имало война, малцина отивали да бранят отечеството си. Явили се много разбойници, които грабели и убивали. **Българите пак забравили колко лошо нещо е чуждото иго.** И никой не подканял царя, болярите и народа да се стреснат и опомнят.

Разпокъсана държава. Така България слабеела, обеднявала, намалявала и вървяла към своя край. Българският цар **Иван Александър** още повече ускорил пропадането ѝ. Той разделил държавата между двамата си синове. **Видинското царство** дал на големия си син **Иван Срацимир**, а **Търновското царство** – на по-малкия си син **Иван Шишман**. Боляринът **Добротица** пък още по-рано отцепил земите край Черно море и образувал **Добруджанско деспотство**. Тъй се създали **три български държави**. В Македония местните

българи създали свои малки държавички. Една от тях била на болярина Марко, известен като **Крали Марко**. Всички те обаче били малки, слаби и враждували помежду си.

КАК ПАДНАЛА БЪЛГАРИЯ ПОД ТУРСКО РОБСТВО

Един нов и опасен враг. Когато България отслабнала и се разделила, срещу нея се явил един нов неприятел – **турците**. Турците дошли от източните страни. Те били млад и храбър народ. Тяхната мюсюлманска вяра ги учела да бъдат смели и да не се боят от смърт. Турците живеели сговорно помежду си и обичали и слушали своя владетел. Него те наричали **султан**. Държавата им, наричана Османска империя, била добре уредена. Най-добра наредба имала войската им. Никоя християнска държава от онова време нямала такава силна войска.

Търновско царство – „Царевец през 12-и век“, худ. Андриан Бекяров

Видинско царство – Видинската крепост в наши дни

Добруджанско деспотство – крепостта на нос Калиакра

ЗАВЛАДЯВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ

Най-напред турците дошли на Балканския полуостров като съюзници на византийците. Тогава те видели, че България, Сърбия и Византия са много слаби държави и намислили да ги завладеят. В 1352 г. те неочаквано се появили на Балканския полуостров, без да ги е канил някой. Нападенията им били тъй буйни, че трудно можели да бъдат спрени. На няколко пъти българите излизали с оръжие срещу турците и упорито се борили, за да запазят земята си, но нямали успех. В тия войни загинали двама български князе, синове на цар Иван Александър. За да спре нападенията на турците, търновският цар Иван Шишман им се подчинил доброволно и дал сестра си за жена на султан Мурад. Но и след това турците пак нападали и грабели България. Много български земи били завладени от тях.

Когато турците завзели и българите в Македония, сърбите се уплашили. Сръбският княз Лазар събрал голяма войска от сърби, българи, гърци и други християни. Християнската и турската войска се срещнали при **Косово поле**. Завързал се лют бой на живот и смърт. И двете страни се борили храбро, но най-сетне християнската войска била смазана.

Косовската битка решила съдбата на балканските народи. Най-напред турците нахлули в Търновското царство и обсадили Търново. Цар Иван Шишман не бил в столицата си. При все това търновчани решили да се бранят. Насърчавал ги българският **патриарх Евтимий**. Три месеца юнашки се държали българите и очаквали помощ от другите християни. Но помощ отникъде не се явила и Търново било превзето през 1393 г. Турците не знаели милост: грабели, опожарявали и убивали до насита. Градските крепости били съборени, дворците –

„Сетен благослов“ – стенопис от притвора на катедралния храм „Рождество Богородично“ в гр. Велико Търново

Паметник на Патриарх Евтимий в гр. София, худ. Марко Марков

изгорени, а църквите били обърнати в джамии, бани и обори. Тъй паднало Търновското царство. Три години по-късно, в **1396 г.**, било превзето и Видинското царство. Превзета била и Добруджа. **Така цяла България паднала под турска власт.** Българската държава загинала. Нашият народ изгубил свободата си. Цели пет века трябвало да робува той на чужд господар и да влачи тежкия турски ярем.

Малко по-късно изгубили свободата си и другите балкански народи: сърби, гърци, албанци и румънци.

ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ

При падането на нашето отечество най-виден българин бил **Евтимий**, последният български патриарх. Той бил много учен човек. Евтимий поправил много грешки в нашите църковни книги и написал няколко хубави книги за прочит. **Той имал прочуто училище**, където се учили не само много българи, но и чужденци.

Когато паднало Търново, турците искали да убият и Евтимий. Но животът му бил запазен по Божие чудо: когато палачът искал да го убие, ръката му се вдървила. След това Евтимий се явил при турския

военачалник и го убедил да спре кръвопролитие. Но кръвожадните турци не устоели на обещанието си. Те повикали 110 търновски боляри в една църква и ги избили. Подир това други няколко-тин лични търновчани били изловени и изпратени на заточение. Между тях бил и Евтимий. Много тъжна била раздялата на търновчани с обичния им патриарх. Народът паднал на колене пред него, целувал ръцете и дрехите му и плачел. Престарелият патриарх благославял народа и го утешавал. Той казал на всички да не се отчайват, а да пазят езика и вярата си и да се надяват на Бога.

Патриарх Евтимий бил заточен в един родопски манастир, където и умрял. Нашата църква го почита като светец. Последният български цар Иван Шишман бил убит от турците в Никопол през 1395 г.

КАКВИ ЗНАНИЯ И ПОУКИ НИ ДАВА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ ОТ ПЪРВОТО И ВТОРОТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО?

Българската история ни говори за миналото на нашия народ. От нея научаваме, че от всички славянски народи българите **първи** си образували държава. Те **първи** се покръстили. **Първи** от всички славяни си създали свое писмо и своя книжнина. **Първи** си създали своя народна църква и се сдобили с независим патриарх. **Първи** те си създали и свои закони. Поради това българите станали учители на славяните и на други народи като албанци, румънци и литовци.

През свободния си живот ние сме имали много владетели. Най-бележити от тях са Кубрат, Аспарух, Тервел, Крум, Борис, Симеон, Самуил, Калоян и Иван Асен II. Най-широки граници имала българската държава при Симеон Велики и Иван Асен II. Първ български владетел, който издал закони, бил Крум. Закони и наредби издавали също Борис, Симеон и Иван Асен II. Нашите царе водили много войни. Най-много сме се били с византийците. Тия войни били водени за освобождение и обединение на българския народ.

Нашата история ни дава и голяма поука. От нея узнаваме, че българската държава била силна, когато се управлявала от умен и способен владетел. Тогава болярите слушали царя си, а народът бил сплотен и се борел храбро за отечеството си. Изгубвали ли се обаче редът и съгласието, разваляли ли се цар, боляри и народ – отслабвала и тръгвала назад и нашата държава. Ето защо, ако искаме сегашната ни държава да напредва, **ние трябва да обичаме отечеството си. Трябва да почитаме законите и да живеем в мир, съгласие и сговор. Но най-вече трябва да се научим да браним държавата си от всякакви врагове и да работим за нейния успех.**

ЗАЩО ПАДНА БЪЛГАРИЯ ПОД ТУРСКО РОБСТВО?

Когато турците се явили на Балканския полуостров, **България била разпокъсана на много части:** Търновска, Видинска, Добруджанска, българите в Македония също имали свои държави. Господарите им се ненавиждали и макар че виждали опасността, не се сговаряли да я отстранят. Те забравили, че съединението прави силата. Всеки живеел за себе и си и спокойно гледал на нещастията на другите. Българската войска била малобройна. Тя се състояла повече от наемни войници, които в боевете често минавали на страната на неприятеля срещу подкуп. Рядко българската войска била изпращана в помощ на граничните войводи на царството.

Боляри и войводи не се подчинявали на царете, завидвали си, делели се на партии и страшно враждували помежду си. Всеки болярин и войвода имал своя войска и само когато искал, помагал на царя. Много от тях – жадни за власт и богатство – доброволно минавали към неприятеля, при условие да запазят владенията си, но да плащат данък и му помагат с войска. Те живеели разкошно и трупали богатства, които събирали от народа. **Населението обедняло** и не можело да плаща тежките данъци. То ненавиждало всички свои управници, безсилни да го пазят от неприятели. Увлечено в борби между болярите, то се самоизстребвало. **Явили се и много лъжливи верски (религиозни) учители,** които го учили да не се подчинява на своите управници, да не плаща данъци, да не работи. Поставено тъй зле, селското население не могло да покаже своята обединена сила срещу неприятеля. Ограбено от неприятелски нахлувания, претоварено с големи данъци за личните нужди на своите управници, незапазено от външни и вътрешни врагове, то не било привързано към род и родина. Всичко това помогнало на турците да печелят победа след победа, да се настанят в България и да я държат под робство близо 500 години.

СИЛАТА НА ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ

Преди да се настанят на Балканския полуостров, турците имали малка държава в Анадола (Мала Азия). Те били малък, но силен народ. **Силни били, защото се уважавали, почитали и сговаряли.** Всички се подчинявали на султана. **Те не търпели различие във вярата.** Напротив, щом превземали другояверска страна, употребявали всички средства да потурчат покореното население. От победените народи те събирали млади момчета, потурчвали ги и ги обучавали във военното изкуство. С такива войници, наречени **еничари**, те разширили границите на държавата си отвъд р. Дунав. Силата на турците се състояла в единството на народа им: всеки работел да се засили държавата и да се запази вярата.

ПАДАНЕ НА БЪЛГАРИЯ ПОД ОСМАНСКО ИГО (1393 – 1396 г.)

УСТРОЙСТВО НА ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ

След България турците завладели и другите страни на Балканския полуостров – Сърбия, Гърция, Албания и Румъния. Освен това те владеели и Мала Азия (Анадола). Тази голяма държава се управлявала от **султана (падишах)**, който имал неограничена власт. За помощник и заместник той си назначавал доверено лице – **велик везир**. На него били подчинени всички управители, началници, военни власти и др.

За по-лесно управление Османската империя била разделена на области (санджаки) и общини (каази). Всяка област се управлявала от паша. Пашите се грижели за уредбата и благоустройството на управляваните от тях обширни области. Те определяли колко и какви данъци ще се събират, съдели, поддържали чиновници, подбирали офицери. Изпълнявали всички заповеди на султана. Пашите били подчинени на великия везир.

БЪЛГАРИТЕ ПОД ТУРСКА ВЛАСТ

Като завладели България, турците обявили, че земята и покореното население принадлежат на тях. Със завладяната земя разполагал само султанът. От нея той давал на когото и колкото поискал. Българите запазили много малка част от имотите си. Но и тая част не могли да обработват, защото били викани постоянно по ангария, тоест работели безплатно на турските първенци.

В градовете се настанили турци. Те не обичали да се занимават със занаяти. Смятали **занаятчийската работа** за недостойна за тях и затова не пречели на българите занаятчии. Дори ги улеснявали във всичко и им позволявали да се сдружават.

Аги и рая. Победителите турци се наричали **аги** (господари) и се държали гордо. Само те имали право да носят скъпи разноцветни дрехи и да притежават хубав имот. Подчиненото население наричали **рая** (безправни хора, стадо). Раята трябвало да носи само груби дрехи, да уважава агите и да им се подчинява.

Турците не обичали труда. Раята била длъжна да работи, да плаща данъци и да издържа държавата. На служба се назначавали само турци. Ако някой българин искал да бъде назначен на служба, трябвало да се потурчи и да стане мюсюлманин.

Българските боляри били избити, заточени или потурчени. Имотите на заточените и избитите били отнети от техните наследници.

Данъци. Много и тежки данъци плащали българите. Най-тежки били данъците: **десятък** (една десета част от произведеното се давало на турците), **джизие** (всеки българин плащал този данък като откуп за това, че е оставен жив от турците), **насилствени данъци** (подаръци на турските офицери и големци, безплатна храна, превоз на войската и др.). Тежко страдали онези, които не изпълнявали волята на турците и не им се покорявали.

Само в някои села животът бил малко по-сносен. Селяните на тия села гледали коне в турската армия, пазели проходите и мостовете, изпращали младежи да работят на султанските имоти, и др. Затова се ползвали и с някои малки права.

А в цялата страна животът бил непоносимо тежък. Но от всички данъци най-тежък бил **кръвният, или еничарският данък**. На всеки пет години турците прибирали 8 – 12-годишни здрави и красиви българчета, които откарвали към Цариград, потурчвали ги и обучавали за войници. С какъв ужас българите посрещали този ден, когато трябвало да

„Кръвен данък“, худ. Б. Григоров и Б. Данков

се разделят с мили и свидни рожби! Тези войници се наричали **еничари**. Те забравяли род и роднини, език и вяра и били страшилища за българите.

Други тегла. Турците свободно влизали в българските къщи и правели каквото искали: безчинствали, грабели храна, добитък. Често отвличали красивите жени и моми и ги потурчвали. Ако някой се противял, бивал жестоко бит и убиван. Много видни българи били наклеветявани и хвърляни в затвор, други – безмилостно избивани. Вържени турци нападали селата и след като ограбвали и избивали жителите, ги опожарявали. Освен това през България непрекъснато кръстосвали турски войски. Увеличените данъци били събирани с го-

Башибозуци отвеждат българи в робство

леми насилия.

Положението на българите се влошило още повече, когато от Анадола пристигнали и били заселени между тях хиляди турски семейства. Те били много жестоки и насилствено отнемали имотите на българите. С плач и ридания, голи и боси, без храна и покривнина, нещастните българи търсели подслон из гори и планини.

ПЪРВИ ВЪСТАНИЯ

Тежко било положението на българите. Те едва понасяли този тежък живот. Трябвало само някой да ги поведе, за да въстанат.

Въстание на Константин и Фружин. Първото въстание било вдигнато още през 1404 г. Водачите му били синовете на последните български царе – **Константин** (син на Иван Срацимир) и **Фружин** (син на Иван Шишман). В началото българите имали успехи, дори Константин бил провъзгласен за цар. Турците обаче били много по-силни, а и никой не помогнал на българските въстаници. Затова след няколко години българите били разбити, а водачите на въстанието избягали в чужбина. Оттам те продължили да се борят с турците до последен дъх.

Търновското въстание. Най-тежък бил животът на българите в Североизточна България, защото там били заселени хиляди анадолецки и често минавали турски войски, които вършели нечувани жестокости. Затова недоволните тук били най-много. Те обикаляли селата и градовете в Търновско, Русенско, Разградско, Шуменско, Провадийско и Варненско и в 1595 г. развели въстаническо знаме. Центърът на въстанието бил град **Търново**. Но срещу въстаниците били изпратени свирепи еничари, които ги нападнали и разбили. Въстаналите села били ограбени и опожарени. Тогава из-

бягали в Румъния много българи. В тази разорена област се образували нови селища, в които били настанени турски семейства и потурчените след въстанието българи.

Насилствена смяна на вярата. И в други краища на България безстрашни българи неспирно работели за освобождение. Турците се научили за това и почнали да събират оръжието от поробеното население. Много войнишки села се възпротивили. Най-силно се противопоставили родопските българи. Тук били изпратени силни войскове части да усмирят бунтовниците. Против тях се оплакал и гръцкият владика. Той ги наклеветил, че не искали да плащат данъци и че се готвели за въстание. Изпратената да ги усмирява турска войска насилвала българите и ги принудила да приемат мохамеданската вяра през 1666 г. Тези помохамеданчени българи се нарекли **помаци**. След това били помохамеданчени много българи и из други краища. **Въпреки това българите мохамедани запазили своя български език – вярата си дали, но езика си не дали.**

Чипровско въстание. Не стигали тежките данъци и големите мъки, но сега идвали насилия, за да се отнемат вярата и езикът на раята. Голяма тревога настъпила между българите. Най-силно било движението в Северозападна България. Главен просветител и народен водач в този край бил чипровчанинът **Петър Парчевич**. Той бил един от най-учените и родолюбиви българи в онова време. Много села и градове обходил Парчевич и навред подтиквавал притеснените си сънародници към въстание. Чакало се само удобен момент.

Турците почнали война с Австрия, но били разби-

Турската армия в поход

Княз Фружин – син на Иван Шишман

ти. От това се възползвали българите и въстнали (1688 г.). Центърът на въстанието бил богатият гр. **Чипровци** и неговата околност. Юнашки се били българите, ала като нямали добро оръжие и прехрана, нямали офицери и бойни материали, били разбити. Геройският градец Чипровци и всички въстнали села били сринати до основи, жителите избити, заробени и прокудени. Много българи сполучили да избягат в Унгария, където и днес живеят техните потомци – **банатските българи**.

ХАЙДУТИ

Черно робство. След тези въстания положението на българите станало още по-тежко. Жестоките и свирепи турци се разтичали из села и градове да поробват старо и младо, мъже и жени. След като ги измъчвали, едни убивали, други потурчвали, а трети продавали по пазарите като добитък. Прибрали всичкото оръжие, дори обикновените ножове и секирите. Злодейци влизали посред бял ден в селата и немилостиво избивали хората, които не им давали каквото искали. Осквернявали черквите и иконите. Агите искали скъпи подаръци и който не им давал, се смятал за непокорен, вироглав и бивал безмилостно наказван. За всички престъпления обвинявали българите и ги подлагали на

безчовечни мъчения.

Хайдути. Не всички българи могли да понасят униженията и теглата. По-буйните и решителните напускали дом и имот, родители и семейства, въръжавали се и хващали горите. Там образували чети и нападали злосторниците. Тези смели мъже се наричали **хайдути**. Те имали знаме, безстрашен **войвода** и пъргав **знаменосец (байрактар)**. Ходел по планините, узнавали кои са народните мъчители, откривали ги и им отмъщавали. Населението обичало хайдутите и ги укривало, защото те го бранели от потисниците. Есенно време хайдутите се прибирали в селата, за да прекарат зимата. Те давали клетва, че няма да пакостят на добрите хора и че ще бъдат верни един на друг. Тежко и

Хайдутите полагали клетва пред евангелие, кама и револвер

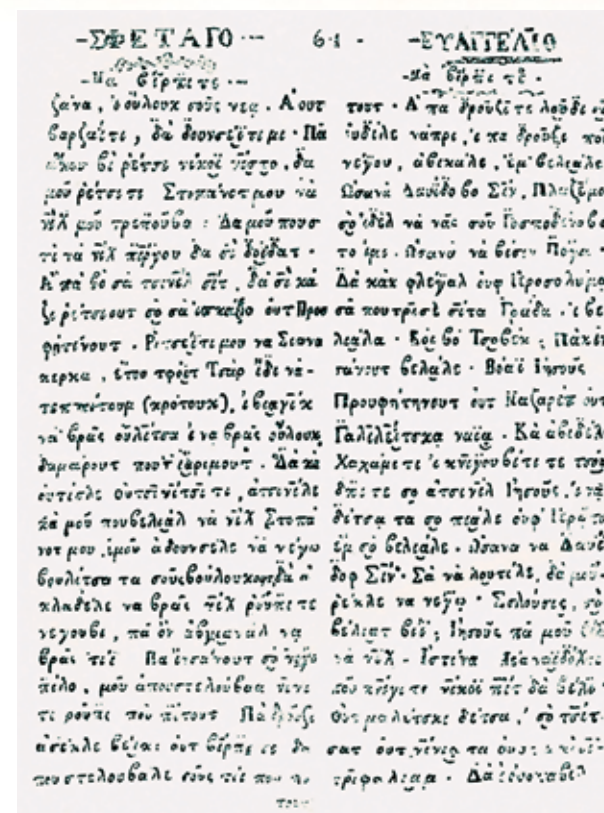
горко на хайдутин, който попадне в турски ръце! Той бивал набиван на кол и оставян да се мъчи. А главите на убитите се разнасяли из селата и градовете, за да се сплаши раята.

Народът запазил много спомени за хайдутите и възпял много войводи и байрактари: Мануш войвода, Чавдар войвода, Индже войвода, Ангел войвода, Петко войвода, хайдут Велко и много други. Имало и жени войводи: Янка войвода, Румена войвода, Сирма войвода.

ДУХОВНО РОБСТВО

След патриарх Евтимий. Като покорили България, турците заместили българите, които били управители, чиновници и военачалници, със свои сънародници. Те взели властта в ръцете си, но не се намесили в черковните работи. Като пратили на заточение патриарх Евтимий, оставили българите без църковен и духовен живот. От това се възползвал гръцкият патриарх, който живеел в Цариград. Той се явил пред султана и му заявил, че Търновската патриаршия била под негова власт. Тогава султанът му дал право да управлява и българската църква. От тази минута Търновската патриаршия била затворена и българите изпаднали под **църковно (духовно) робство** на гърците.

Назначаване на владци. Щом станал глава на

Колакийско евангелие – написано на български език с гръцки букви

българската църква, гръцкият патриарх почнал да я урежда, както си иска. Българите владици били уволнявани и вместо тях назначавани гърци, главно от цариградската махала **Фенер**, и заради това ги наричали **фанариоти**. Назначаванията ставали не по способности, а местата се продавали. Назначеният владика нямал определена заплата. Щом заемел мястото си, той разхвърлял на население то особен църковен данък, наречен **владичина**. Данъкът бил много тежък. Той се събирал от цяла чета гърци и турски стражари, изпращани по села и градове. Зле си патили онези българи, които не плащали владичината си.

Дейност на гръцките духовници. Отначало духовниците се отнасяли равнодушно към всички християни. Те гледали да натрупат колкото се може

Желязната църква „Св. Стефан“ – Цариград

Делегати на Първия църковно-народен събор – Цариград, 1871 г.

повече богатства. Малко по-късно обаче взели да преследват българското име, българското четмо и писмо и българската книга. Всички славянобългарски църковни книги били унищожени. Църквите и манастирите с имотите им били обявени за гръцки. Българските училища били затворени. При църквите се отваряли нови училища, в които децата се учили само на гръцки език. Гърците се присмивали на българите, че били прости, неучи, варвари, а те били учени и почитани от всички народи. Много българи ги послушали, заменили имената си с гръцки и почнали да се наричат **гърци**. Погърчили се много българи от градовете, където гърците имали по-голямо влияние.

По този начин се явило и разширило духовното робство, което застрашавало вече целия български народ.

ВЪЗРАЖДАНЕ

Въпреки страшните насилия и жестокости – потурчвания, погърчвания, грабежи, изстребления и др., българският народ не позволил да го погубят. Той оцелял, започнал да се опомня, да се възражда и да се готви за освобождение.

Подтик за възраждане. Много българи живеели в колиби, села и градове, пръснати по планините, където рядко или никога не стъпвал турски или гръцки крак. При тях се запазили езикът, вярата, обичаите и народните песни и предания. Тук населението съзнавало, че българите са християни, и често влизало в препирни с потурнаците и погърчените, жестоко ги укорявало и презирало.

Из затънтените места в планините оцелели църкви, параклиси и манастири. В тях свещениците служели на български език и учили на български децата. Там се пазела българската ръкописна книга и съставената от Кирил и Методий азбука. Богомолци и поклонници се връщали от тях с повишен дух и с вяра в славното бъдеще на презрения и унижен български народ.

Много българи отивали в Русия и в Европа да се

Ильо войвода

Зографски манастир в Атон, Света гора

учат или по търговия. Като се връщали в родината си, те подбуждали народа към опомняне.

Турската държавна каса била празна. Еничарите не получавали заплата от дълго време, та се разбунтували и на орди се втурнали към села и градове да грабят. Българите почнали да се събират и бранят от тях. Това ги насърчило да се смятат не само за орачи и работници, но и за безстрашни защитници на дом, имот и чест.

Турците имали голяма нужда от занаятчий. Българите били честни и трудолюбиви работници, затова занаятчиите били уважавани и им било позволено да се сдружават. Те образували много дружества: общарски, шивашки, кожухарски, дърводелски и др., наречени **еснафи**. Еснафите имали устава, по които се управлявали. Това дало повод на мнозина будни занаятчий да се уверят, че при българското управление еснафите ще бъдат още по-добре. Еснафските сдружения помагали на бедните, откривали църкви и училища, защитавали се. По този начин те съдействали да се опомнят, възродят и просветят българите.

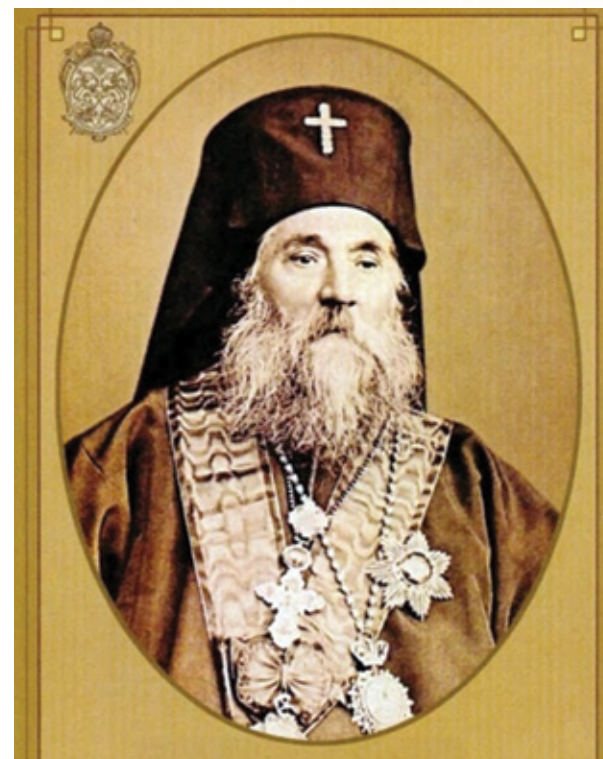
Занаяти

Манастирите като пазители на език и народност

Гърците обсебили много български храмове, ала в дълбочините на планините, между непроходимите гори останали недокоснати много манастири. Те били пазители на българското име и на българската мисъл. В тях никога не се прекъсвал изворът на българската книга. Монасите били първите ни учители. Те превеждали книги от гръцки и други езици, съчинявали и трупали ръкописи в манастирските библиотеки, изпращали преписи на чист простонароден български език в други манастири и между народа. В манастирските килии и в църквите по планинските села **съществувало непрекъснато българско църковно училище**. Там младите българи се запознавали със славянобългарско писмо и четмо, приготвяли се за четци, певци и свещеници за своите църкви. Като свършили училището, тези младежи заемали свещенически и учителски места и си служели само с българския език.

Богослужението в манастирските църкви се извършвало само на български език. Стеклите се тук богомолци и поклонници разбирали всичко и когато попадали в църкви с гръцки свещеници, те се възмущавали и остро укорявали погърчените българи.

Монаси излизали от тези манастири и отивали из села и градове да проповядват и поучават населението. Те си служели с чисто български църковни обреди и обичаи и народът бил доволен от тях, слушал ги с почит. Когато излизали да събират помощи, те открито говорили против гърците и манастирите им. Често събирали цели дружини богати българи, завеждали ги на поклонение в Рилския манастир, в някой от светогорските или другите манастири, където богослужението се извършвало свободно и тържествено на български език. След това им показвали манастирските богатства. А най-голямото тяхно богатство било

Първият български екзарх – Антим I

следното: **върху дъсчени резбарски иконостаси се съхранявали поменици с редици имена на български царе, царици, князе, патриарси и благодетели.** В някои манастири се пазели изображенията на царе, царици и войводи. Тях споменавали при богослужението на големи празници. Поклонниците се връщали и разправяли за всичко, което били видели и чули. Така българите се запознавали със своето минало.

Най-главните дейци за пробуждането на българите били:

ОТЕЦ ПАИСИЙ

В затътените планински селища и манастири се пазели българският език и народност, но нямало кой да стресне, да пробуди народа, за да се брани с достойнство. Вероломните гърци свободно и безсрамно хулили всичко българско, работели усилено и погърчили много българи. В това време като глас Божий се понесъл гласът на българския монах отец Паисий.

Отец Паисий е роден в село от Самоковската епархия. За детските му години не се знае нищо. Знае се само това, че от малък е постъпил в българския **Хиландарски манастир** (в Света гора) и се замонашил. Не се знае дали той е излизал като проповедник между българите, но знаел на какви мъки и изпитания бил подложен българският народ. От поклонниците в Хиландарския манастир той чул как гърците осмивали българите, как те се гордеели със славното си минало и как действали, за да погърчат омаломощените му сънародници.

Паисий Хиландарски

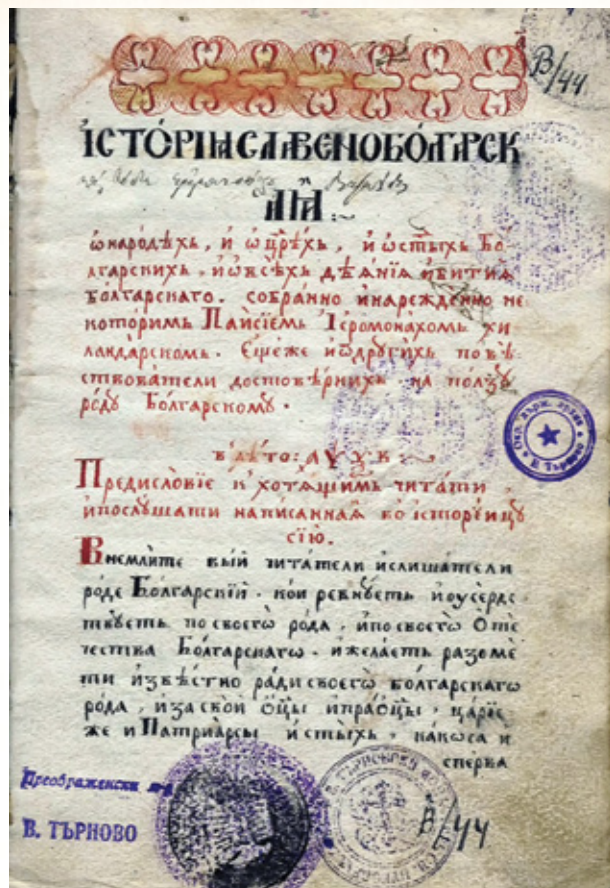
Сърцето му се свивало от болка, когато слушал да му разказват, че видни и богати българи се назовавали с гръцки имена, говорили гръцки език, отивали в гръцки църкви, пращали децата си в гръцки училища и се наричали гърци.

В манастира Паисий често разговарял със сръбски, руски и гръцки калугери и всеки хвалел своя народ, а той мълчал и изпитвал страшна мъка, като не можел да защити и похвали българите. Това го накарало да се заеме с тежка, но славна работа: да напише история на българския народ.

Паисий се заел да пише история на българите, но не знаел откъде да събере материал. В това време манастирите били посещавани от славянски учени, които обръщали старите книги и търсели какво е писано за техните народи. Очите на Паисий

Хиландарски манастир в Атон, Света гора

светнали от радост. Той видял изворите, откъдето можел да се ползва. Преровил библиотеката на манастира, прочел много книги и си записвал онова, което се отнася до българите. След това посетил други манастири, ходил из прочути библиотеки и стигнал чак до Австрия. Две години той скитал из манастири, библиотеки и със събрания материал се върнал пак в Хилендар. С паче перо пред едва мъждукащо кандилце работил неуморно и в 1762 г. завършил своята **Славянобългарска история за народа, светиите и царете български**.

Каква голяма радост изпитвал той, когато завършил работата си! С какво постоянство и упоритост работил, за да докаже на всички, че българите са славен народ и че трябва да живеят!

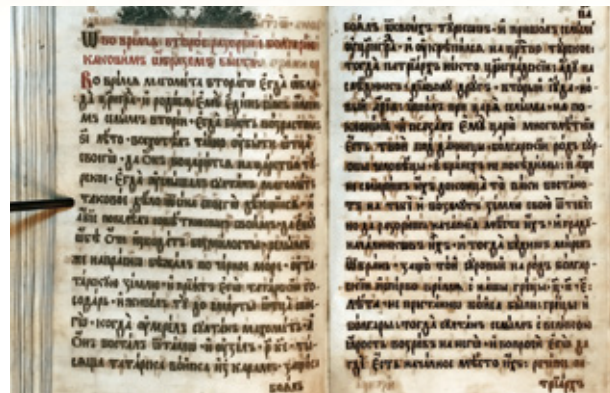
Какво съдържа историята на Отец Паисий? В своята история Отец Паисий кани българите към опомняне, събуждане и самозащита. Показва им какво е било миналото на народа, как гърци са плащали данък на българите, а сърбите са били под негова власт.

Разкрива добрите качества на народа: гостоприемство, трудолюбие, храброст, просвета.

Описва хубостите на българската земя.

Разказва за нашите славни царе, за учените ни патриарси, за богоугодните ни светци и др.

Ново скитане. Написаната след толкова труд и мъки история трябвало да се даде на българите да я четат и се просвещават, а печатници и поща

Преписи на Паисиевата „История славянобългарска“

нямало. И Отец Паисий взел скъпата си книжка и тръгнал от село на село, от град на град да я носи за преписване. Стигнал той чак в Котел при прочутия тогава български учител поп Стойко Владиславов, наречен после Софроний Врачански. Нито зимните бури, нито проливните дъждове, нито тъмните нощи, нито лютите зверове спрели големия родолюбец. Обиколил той много кътове от поробената ни родина. На много места преписали неговата история. Къде е починал и къде е погребан – никой не знае.

Пробуждане. Историята на Отец Паисий се преписвала и носела от ръка на ръка. Грамотните люде я четели, а неграмотните слушали и всеки се чувствал горд българин и почвал да работи за свестяването на народа. Когато грък почвал да осмива и хули българите, те с достойнство му отговаряли, че някога Гърция е треперела от храбрите български войници и че много пъти гърците са плащали данък на българите. Оттогава се почва нашето **Възраждане**.

Отец Паисий е първият наш народен будител.

СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ

Историята на Отец Паисий бавно и неусетно се разпространявала между народа. Който я прочитал или изслушвал, се въодушевявал и безстрашно работвал за защита на българите. Пръв български учител, който почнал да преподава по Паисиевата история, бил поп Стойко Владиславов.

Софроний Врачански

Стойко Владиславов бил родом от гр. Котел. Когато Паисий му дал своята история да я препише, той се зарадвал и станал негов ревностен последовател. Пред старо и младо, богати и бедни поп Стойко четял тази история и разпалвал народа. Котленци много обичали своя учител и свещеник. Тридесет и две години поп Стойко служил като свещеник и учил котленските деца на четмо и писмо, като им четял и Паисиевата история. Той подготвил много младежи за свещеници и подбудил други за народна служба. Големи мъки и страдания прекарал той от турци, от гръцки духовници и погърчени българи. Свещениците в Котел го мразели и клеветели пред владиката. На няколко пъти бил ограбван, жестоко бит, изтезаван, а един турски чиновник дал заповед да го обесят. Със сълзи на очи той смилил палача.

Врачански владика. Когато умрял врачанският владика, никой грък не се наемал да поеме владишкия пост поради размирици в тоя край. Търновският владика повикал свещеника Стойко Владиславов от Котел, ръкоположил го и го пратил във Враца под името **Софроний Врачански**.

Когато Софроний пристигнал във Враца, турските войници и разбойници плячкосвали селата и градовете, избивали българите, които упорстваха. Обеднялото население бягало и се криело по гори и планини. Софроний едва намирал храна. С риск на живота си той обиколил много села и градове, чел и разказвал на български език, отна-

„Неделник“ от Софроний Врачански

сял се извънредно добре с населението, поучавал го като истински пастир и скоро спечелил обичта на всички. Но разбойниците турци и гърци го преследвали и заплашвали и той бил принуден да избяга в Румъния, в гр. Букурещ.

Писателска дейност. Останал сам, далеч от родни братя, без средства за прехрана, Софроний не се отчаял и не престанал да работи за любимия си народ. И тук се намерили добри хора, които му помогнали. Когато срещал бежанци българи с посърнали лица, бледни, слаби, сърцето му се свивало от болка за род. Той искал да помогне на всички страдащи българи, но освен с книга и перо нямало как. И тогава написал на ясен български език книгата **Неделник – слова и поучения за българите през празничните и неделни дни** (1806 г.). Тя била отпечатана в Букурещ и разпространена в България. Известна е още под името **Софроние**. С жар се четяла тя и още повече възбуждала духовете. Софроний писмено молил руския цар да се смил и освободи България.

Както с делата си, така и с книгите си Софроний продължил делото на Паисий. Той е голям наш будител.

Килийно училище – гр. Кюстендил

Просвета

Стари училища. През време на турското нашествие в България училищата били закрити. Но като дошли по-спокойни дни, духовниците в затътените планински селища и манастирите възобновили просветната си дейност. В църковните килии те събирали младежи, запознавали ги с азбуката и изучавали църковните книги. Затова тези училища се наричали **килийни**. Обаче настанените между българите гръцки духовници откривали свои училища, в които се преподавало смятане, писане, история и др., затова те давали по-широка просвета. Такива училища пожелали и пробудените българи.

Нови училища. Но българите нямали подготвени лица за добри учители. Тогава те се обръщали

Класно училище „Св. Св. Кирил и Методий“ – гр. Копривщица

към ония свои сънародници, които завършвали гръцките училища, и ги назначавали за учители в своите. Преподаваните нови науки – смятане, четене, история и др. увличали и добре подготвяли учениците.

За намножилите се десетки училища били потребни добре подготвени учители. За да се подготвят такива, трябвало класни училища, каквито имали гърците и другите народи. Намери се родолюбиви българи, които открили и издържали такива училища. **Първото класно училище било открито през 1835 г. в гр. Габрово от благодетеля Васил Априлов.** Благодарение на неговата пожертвова-

Първото класно училище – гр. Габрово

телност основаното габровско училище станало най-голям просветен център в България.

По-късно такива училища се открили и в други градове.

Учебници. В старите училища учениците се учили да четат по църковни книги. За новите училища трябвали учебници: буквар, математика, история, граматика и др. Тогава учени мъже, завършили учението си в други държави, приготвили учебници. Така през 1824 г. котленецът **Петър Берон** приготвил и отпечата т. нар. **Рибен буквар**. Той бил първият учебник по български език.

По-късно били приготвени и напечатани математика, граматика, история и др.

Печатници. Тогава в България нямало печатници и учебниците се печатали в чужбина. Но намерили се добри българи, които открили печатници и в България. В тях покрай учебниците почнали да печатат и книги, вестници, списания и др.

В много градове и села се открили **читалища**, където възрастните се събирали, четели и се просвещавали. Там решавали и много общи въпроси. Явили се и добри учители. Първият такъв бил **Неофит Рилски**, който подобрил начина на обучение. Българите силно залягали да стигнат по просвета околните народи. Благодарение на своите будни учители и просветители те намерили най-късия път към свободата. Ето защо делото на народните

Страници от „Рибния буквар“ на Петър Берон

Учебник по граматика от Неофит Рилски

ни дейци като Васил Априлов, Петър Берон, Неофит Рилски и др. има неоценима заслуга за нашето освобождение.

Борба за духовно освобождение

Когато назначените гръцки владци и свещеници заели местата си и откривали свои училища, мнозина българи се питали: „Защо гърците редят нашите църкви? Защо назначават свои хора за владци и свещеници? Защо учат нашите деца на гръцки език, четмо и писмо? Защо разхвърлят и събират тежки данъци за патриарх и владци? Защо ние робуваме на гърците?“. И всеки си отговарял: „Защото искат да ни погърчат, но ние трябва да се освободим от тях“.

Така се поставя началото на борбата за духовно освобождение – борба продължителна и смела, борба за спасяване на българския род, чест и име, борба за правдини и духовна свобода.

Първи искания. По-умерените видни българи в Цариград желали да се реши въпросът по мирен начин. Затова те се обърнали към гръцкия патриарх с искане да им позволи да имат поне по една църква в големите градове, да строят свои църкви в българските селища и да редят църковните си работи с български църковни настоятелства, а в чисто българските епархии да се назначават за владци само българи. Патриархът не приел тези искания.

Смела борба. Ядосали се българите и почнали смела борба за разрешаване на **църковния въпрос**. Най-първо в Скопие, а след това и в други български градове поискали от патриарха да им назначи за владци българи. Вместо такива той им назначил нарочно най-лошите гърци. Тогава започнали големи недоволства и протести. Първият решителен борец против неправдите на патриаршията бил **Неофит Бозвели**, родом от гр. Котел. Той обходил много села и градове и навсякъде подбуждал населението да прогони фанариотските духовници

Иларион Макариополски

и да иска българите.

Друг безстрашен борец бил **Иларион Макариополски**, родом от гр. Елена. Той работел между българите в Цариград. Със заявление се оплакал на султана, че патриархът преследва българите и нарежда да се събират тежки и безкрайни данъци. Патриархът наклеветил тези достойни българи, че били размирници, и султанът дал заповед да бъдат заточени в Света гора.

После Иларион бил освободен и избран за владика. В Македония работели безстрашно двамата братя **Димитър и Константин Миладинови** от гр. Струга. И те били наклеветени, че бунтували народа, и хвърлени в тъмница. Когато българите издействали да ги пуснат, и отишли да отворят килията им, ги намерили мъртви – гърците ги били отровили. Пострадали и други видни българи, но борбата не спряла.

Молба към султана. Като се уверили, че патриархът не ще изпълни искането им, българите се обърнали към султана с молба да им даде **свободно и независимо църковно управление**. Султанът изпратил молбата на патриарха да уреди въпроса, но той отказал. Тогава българите в Цариград се събрали и решили да се отделят от гръцката църква, да не споменават името на патриарха по време на богослужение, а да се споменава името на султана. Решението било изпълнено на **Велик-**

ден през 1860 г.

Ядосан от това, патриархът поискал да бъдат заточени Иларион Макариополски и още двама владци българи. Султанът изпълнил искането на патриарха.

Ферман. Българите пак не се отчаяли. Те решили сами да отидат и помолят султана да се намеси и уреди спорът, защото борбата не носи добро за държавата. Най-после той се съгласил и издал **ферман** (1870 г.), с който българската църква, под името **Българска екзархия**, се признавала за самостоятелна.

Учредяване на екзархията. След този ферман представителите на българското население се събрали в Цариград и избрали за **екзарх** видинския владика **Антим I**. На 3 април 1872 г. той стъпил на екзархийския престол. През 1877 г. бил заменен с **Йосиф I**.

Така след четиридесетгодишна неуморна и непрекъсната борба и след много скъпи жертви българите сполучили да се отърват от гръцкото робство и да запазят името и честта си. **Българската църква отново станала независима.**

БОРБА ЗА ПОЛИТИЧЕСКА СВОБОДА

Бунтовници

Турската държава била в упадък. Войниците се бунтували, чиновниците вземали големи подкупи, в държавната каса едва постъпвали пари. Освен това със своите жестокости турците зле дразнели покорените народи. Въстанали сърбите и се освободили. След тях въстанали гърците – и те придобили свобода. Всичко това накарало много българи да грабнат оръжие, за да потърсят и те свободата на поробеното си отечество. През 1835 г. **Велчо Атанасов** и **Георги Мамарчев** подготвили въстание в Търново – **Велчовата завера**, но били

Печат на Българския революционен централен комитет

Велчова завера – паметна плоча в Плаковския манастир издадени и повечето от въстаниците изловени и обесени. Въставали българите и по други краища на отечеството ни, но все напразно.

Много будни и непокорни българи видели, че докато народът не се подготви добре, не може да се извоюва свобода и че тя ще се извоюва само с кръв. Изложени на постоянна опасност, те били принудени да избягат във от България, да скитат немили-недраги из съседните страни и да кроят планове за освобождаването на родината си. Тези буйни и смели българи се наричали **бунтовници (революционери)**.

Най-решителен и неуморен бунтовник бил **ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ**

Раковски е роден през 1821 г. в гр. Котел. Рожденото му име е Съби. Баща му се казвал Стойко Попович.

Георги Стойков Раковски

Участници в Първата българска легия

Майка му била сестра на Георги Мамарчев. Когато завършил котленското училище, малкият Съби бил изпратен на учение в гр. Карлово, а оттам – в по-висше гръцко училище в Цариград.

Раковски бунтовник. В Цариград възмъжалият Съби Стойков се запознал с видните деятели по църковния въпрос. Пред тях той настоявал да се води борба не само срещу гърците, но и срещу турците. Затова започнал да напада смело и решително турското управление. Турската полиция започнала да го преследва и той избягал в Браила (Румъния).

Преименуване. В Браила станало убийство, заради което Раковски бил арестуван. Но видни българи от Букурещ се застъпили за него и той бил пратен в Цариград да го съдят. Щом стигнал в турската столица, българите го отървали от затвора и изпратили в чужбина, където се преименувал **Георги Стойков Раковски**. Но той не можел да живее тук. Родината го зовяла. След година и половина Раковски избягал от чуждата страна и се върнал отново в Цариград.

Пак в затвора. Търговци от гр. Търново, дошли в Цариград по работа, намерили Раковски и го показали за учител в своя град. Там гръцкият владика започнал да го преследва и той бил принуден да се върне в родния си град. Тук чорбаджиите го наклеветили, че бунтува народа, и турците го откарвали

в цариградския затвор.

Раковски в Балкана. Отново се застъпили цариградските българи за него и той бил освободен. Тогава се завърнал в Котел, събрал чета, наречена **хайдушка дружина**, и тръгнал по Балкана. През зимата разпуснал четата си и избягал в Румъния.

Книжовна дейност. Раковски виждал, че българите не са готови да се освободят сами, защото не били просветени. Заловил се и написал много книги, издавал вестници, с които разпалвал сърцата на четците и повдигал духа на българите.

В Сърбия. В това време сърбите се готвели за война с Турция. Раковски се явил в Белград с 600 български юнаци, създал **Първата българска легия**, като смятал с нея да мине и освободи България, щом сърбите разбият турските войски. Но спорът между сърби и турци се уредил без война, а Раковски бил заставен отново да се върне в Румъния.

Дейност в Букурещ. Мисълта да види България свободна, не му давала почивка. В Букурещ Раковски се сближил с прочутите войводи и като по-умен и предвидлив ги учел да станат истински бунтовници. Той събрал видните българи и обра-

Хаджи Димитър

Панайот Хитов и Филип Тотю

зувал **четнически комитет**, който се водел по правилник. Глава на този комитет бил Раковски. За да стресне турската власт, той изпратил в България четите на **Панайот Хитов и Филип Тотю**.

От тежък и неспирен труд за доброто на България Раковски се разболял и на 8 октомври 1867 г. починал.

Раковски е най-разпаленият борец за нашето освобождение.

ХАДЖИ ДИМИТЪР И СТЕФАН КАРАДЖА

Основаният от Раковски четнически комитет бдял като страж над българите. Понеже султанът не се намесил да уреди църковния въпрос, както искали църковните ни борци, четническият комитет изпратил в България чета от 128 юнаци, която да сплаши турците и да вдигне народа на въстание. Четата се водела от **Хаджи Димитър и Стефан Караджа**. Първият е родом от гр. Сливен, а вто-

Стефан Караджа

рият – от гр. Тулча.

На 5 срещу 6 юни 1868 г. с униформа и лъвски знаци на калпаците, с развято знаме четата минала р. Дунав при село Батин (между Русе и Свищов). Четниците целунали българската земя и се отправили към Балкана. При с. Вишовград (източно от гр. Севлиево) четата се спряла на почивка. Ненадейно турците я нападнали. В завързания се бой войводата Стефан Караджа бил ранен тежко на няколко места. Хванат жив, той бил откаран в

„Българските въстаници под предводителството на войводите Хаджи Димитър и Стефан Караджа полагат клетва“, худ. А. С. Клипарски

Русе и после обесен. Другите четници с войводата Хаджи Димитър стигнали **Бузлуджа** (връх в Стара планина), където отново били нападнати и разбити. В сражението паднал убит и Хаджи Димитър. Няколко четници сполучили да избягат, а останалите живи били хванати, затворени по турските затвори и избесени. Сражението на Бузлуджа станало на Илинден (2 август) 1868 г.

Понеже четниците били изпратени от **комитета**, турците ги наричали **комити**. По-късно с това име наричали всеки бунтовник (революционер).

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ

След смъртта на Раковски достоен негов заместник в революционната борба за нашето освобождение станал **Любен Каравелов**. Той бил роден през 1837 г. в гр. Копривщица. Завършил училище в родното си място, след това учил две години в Пловдив. Баща му бил бегликчия (събирач на данъците от овцете) и когато отивал да събира данъци, водел със себе си малкия Любен. Така той пропътувал Мизия, Тракия и Македония и се запознал с лошото положение на българите там. Като отрасъл, баща му го пратил да се учи в Русия. Там Любен написал много разкази.

Каравелов става революционер. Като се научил, че българите образували чета в Белград и ще минат в България да я освобождават, Каравелов напуснал

Любен Каравелов

училището и се озовал в Сърбия. Когато Раковски разпуснал четата, Каравелов останал в Белград. Научил добре сръбски език, той написал увлекателни разкази. Но поради убийството на сръбския крал бил принуден да избяга. Революционерите от Букурещ го поканили да вземе участие в освободителното движение и той приел с готовност.

Основаване на комитета. Каравелов се убедил, че четите не постигали целта си, защото поради тях турците избивали много невинни българи, ограбвали и разорявали хубави села и се ожесточавали още повече, и затова настоявал да се подготви целият народ. За да се подготви народът за тази велика борба, той и други видни българи основали **Български революционен централен комитет (БРЦК)** със седалище гр. Букурещ (Румъния). За ръководител на комитета бил избран Каравелов. Задачите на този комитет били:

Навсякъде да се образуват местни комитети, които да се подчиняват на централния.

Комитетските членове да работят за освобождението на България, като се подготвят добре.

Всеки комитет да събира пари за оръжие и бойни припаси.

Каравелов назначил апостоли и ги пратил в България да образуват местни комитети, давал наставления чрез тайна комитетска поща и получавал писма чрез тях. По негово искане комитетските хора се събрали и изработили устав, по който трябвало да се води всеки комитетски деец. Наредванията на Каравелов се изпълнявали и работата тръгнала много добре.

Писателска дейност. Каравелов написал много и увлекателни разкази, в които се рисуват страданията на българите. Книгите му попадали в ръцете на жадните за наука и правда българи и се четели с наслада. Когато ги четели, младежите кипели от яд и жадували за отмъщение. Редактираните от него вестници се пренасяли по тайни пътища в България, четели се от старо и младо и будели духа на народа. **След Раковски Каравелов е най-големият деец на нашето освобождение.**

ВАСИЛ ЛЕВСКИ

Васил Левски е роден в гр. Карлово на 18 юли 1837 г. Вуйчо му го готвел за свещеник. Младият Васил бил подстриган за дякон, но като гледал мъките и страданията на българите, не можел да търпи робството и почнал да работи за освобождението на родината си.

Левски бяга от България. Той напуснал манастира, където бил дякон, и станал учител в с. Войнягово. Там събирал населението, говорел против турците и в скрити места обучавал младежите като войници, но бил заподозрян и преследван. За да се скрие, той отишъл в Добруджа и станал учител

Васил Левски

в с. Еникьой, но и тук турците не го оставили на мира. За да може да работи за освобождението на България по-решително, Левски избягал в Сърбия, записал се четник в четата на Раковски във Втората българска легия и когато я разпуснали, отишъл в Румъния.

Името си **Левски** получил, когато прескачал един ров на Белградската крепост. Васил направил скок като лъв и другарите му го нарекли „Левски“. Истинското му име е **Васил Иванов Кунчев**.

Левски бунтовник. Левски бил приятен и сладкодумен. Само с една среща той спечелвал обичта на другите. Отличавал се с голямото си родолюбие и винаги говорел за освобождението на милото си отечество. Той мислел, че българите могат сами да се освободят, стига да се подготвят добре. А на него му прилягало да подготвя такива борци. Щом се основал **БРЦК** в Букурещ, Левски тръгнал из Румъния, обиколил градовете, където живеели българи, и основал местни комитети. После прехвърлил р. Дунав и започнал да основава такива и в България. Град Ловеч бил център на неговата дейност. Той обиколил много села и градове и навсякъде основавал местни революционни комитети, като посочвал каква е задачата им. **Левски създавал 500 комитета.** Комитетските хора работели тайно и с въодушевление. Получавали вестници и книги. Събирали се и ги четели по тайни места и настройвали населението да се бори за своята

Четници от Втората българска легия. В първия ред третият от ляво надясно е Васил Левски

свобода. Събирали пари и ги пращали на апостола Левски и помощниците му, за да се купуват оръжие и бойни припаси. Записвали нови членове и следили кой работи за доброто на българите и България.

Седем години без страх и почивка Левски бродел из България. Турците узнали за дейността му, търсели го под дърво и камък, но той, преоблечен ту като търговец, ту като просяк, ту като калугер, скитал по села и градове и пръскал семето на свободата. **Затова българите го наричали Апостола на свободата.**

Но станало нещо неочаквано. Един от помощниците му с другари, преоблечени като турски войници, обрал турската поща в Арабаконашкия проход на Стара планина. Полицията хванала виновните и ги арестувала. Цялата работа била издадена. Скоро след това и Васил Левски бил хванат в **Къкринското ханче**, близо до Ловеч. Турците го мъчили и разпитвали, но той нищо не издал. Осъдили го на смърт. На 19 февруари 1873 г. турците го извели от килията му и го окачили на бесилката. Обесили го в София на мястото, където днес се издига неговият скромнен паметник.

Тъй загинал този велик апостол за свободата на отечеството ни. **Левски умря, но името му вечно ще живее.**

За тази скъпа загуба Христо Ботев написал стихотворението „Обесването на Васил Левски“.

АПРИЛСКОТО ВЪСТАНИЕ

Засилване на комитетската дейност. Глава на комитетите в България бил Васил Левски. След него комитетската дейност спряла за 2 – 3 години. Намалил дейността си и БРЦК. Това не се харесвало на младите и буйни дейци. В края на 1875 г. те се събрали в Гюргево, избрали нови членове на този комитет и съставили план за действие. Разделили България на четири революционни окръга: 1) Търновски; 2) Сливенски; 3) Врачански и 4) Пловдивски (Панагюрски). Във всеки окръг изпратили опитни и безстрашни апостоли, които получили нареждане веднага да заемат местата си и бързо да основат местни комитети. Освен това било им заповядано да съставят списъци на мъжете, които могат да воюват. Също да опишат добитъка, каруците и необходимите за въстанието неща, да събират пари и се погрижат да купят оръжие и облекло за въстаниците и да обучават комитетските хора в стрелба. До 1 май 1876 г. всичко трябвало да бъде готово и да чакат заповед за вдигане на въстанието. Всички апостоли заели местата си и почнали трескава дейност.

Дейност на панагюрските апостоли. Най-живо действали апостолите в Панагюрски окръг. Главен организатор тук бил **Георги Бенковски** от Копривщица, а негови помощници – **Тодор Каблешков** от същия град и **Панайот Волов** от Шумен.

Оцелели въстаници от Априлското въстание – Оборище, 1907 г.

Бенковски бил буен, решителен и твърд. Започнала трескава работа: старите комитети се възобновили и нови се основали, пари се събирали усилено, доставяло се оръжие. Децата леели куршуми. Жените приготвяли сухари. Шивачи трупали облекло. Дърводелци сечели черешови дървета и правели от тях оръдия – **черешови топчета**. Всички работели за въстанието. Всички се радвали, че скоро ще се освободят.

Като видели как бързо населението се приготвя, апостолите свикали общо събрание, за да решат

Пленен черешов топ на панагюрските въстаници

важни въпроси по въстанието. На 11 април 1876 г. пристигналите в Панагюрище избраници на комитетите с тайни водачи били отвеждани в **Оборище** – тихо, усамотено и непристъпно място, запазено от погледите на турци и неприятели на делото.

Събранието в Оборище. На 13 април, рано сутринта, пристигнали и апостолите, посрещнати с гръмогласно „Ура!“ и „Да живее България!“. Бенковски бил председател на събранието. В тридневните си заседания те решили:

Въстанието да се вдигне на 1 май.

Това решение да се съобщи и на другите окръзи, за да въстанат и те.

Ако турците узнаят решението и хванат комитетски хора, веднага да обявят въстание.

И много други решения били взети в това **Първо народно събрание**.

Предателство. Събранието свършило и представителите се запътили към селата си. Един от тях обаче издал цялата работа на турците. Веднага били пратени стражари да изловят бунтовниците в Панагюрище. Те стигнали, но не се решили да влязат в града. Друга група стражари заминала за Копривщица, влязла в управлението, повикали първенците и тайно им казала да предадат бунтовни-

ците, между които и Тодор Каблешков. Стражарите задържали някои от първенците и хванали няколко бунтовници. Щом дочули това, комитетските хора бързо се въоръжили, обиколили управлението и освободили задържаните първенци и бунтовници.

Подредени в чети, въстаналите копривщенци развели знамето и почнали да пеят бунтовни песни и да стрелят. Голяма била радостта им, че превзели управлението и освободили града си. Веднага Тодор Каблешков съобщил писмено на Бенковски в Панагюрище за станалото. Това се случило на **20 април 1876 г.**

Обявяване на въстанието. Щом получил писмото, Бенковски обявил общо въстание в Панагюрския окръг и бързо изпратил съобщения до комитетите в окръга и до апостолите в другите революционни окръзи. Вестта за обявяване на въстанието като мълния се разнесла из града. Мъжете грабнали пушки и ножове, заели околните височини и се приготвили за славна борба. Грабнали оръжие и околните села от Средногорския край.

Скоро долетели башибозушки орди и редовна турска войска и се завързал кървав бой. Въстаниците се бранили юнашки. Техните топчета се спугали още в началото на боя, а от проливните дъждове барутът им се измокрил. Със своята **Хвърковата чета** от конници Бенковски обикалял въстаниците, насърчавал ги, ала те не могли да устоят на добре

въоръжената турска войска. Турците навлезли в селата и градовете и разбили въстаниците. Бенковски с други потеглил за Румъния. Но когато стигнали в Тетевенския балкан, бил предаден, издебнат от турска потеря и убит.

Въстанието в Родопите

В Панагюрския революционен окръг влизали селата и градовете от Пловдивско и Родопите. На 20 април, когато Бенковски обявил въстанието в Панагюрище, бързи конници грабнали кървавите позиви и потеглили за другите окръзи. Брациговският представител в Оборище бил натоварен да вдигне Родопския край. До 20 април той бил в Панагюрище. Щом чул вика „На оръжие!“, взел позивите и ги разпратил до Брацигово, Перушица, Пещера, Батак и др. Народът се развълнувал, грабнал пушки и под звъна на камбаните и благословията на свещениците въстанал. Бойците от селата Перушица, Батак, Брацигово и др. излезли и заели позиции. Щом дочуло това, турското население се въоръжило и се спуснало да граби, коли и пали. Завързал се страшен бой между въстаници и турци. Българите се борили до последен човек, но когато пристигнала редовната турска войска, не могли да устоят и били разбити.

Въстанието в Търновско

Търновският революционен окръг бил населен с много турци, затова българите се страхували да действат тъй смело и решително, както в Панагюрище. Но и тук имало комитети, които работели предпазливо: събирали тайно пари, купували оръжие и дрехи, подготвяли комитетски членове. Силни били комитетите, където не живеели много турци.

Щом се научили, че в Панагюрище пламнало въстанието, и тук комитетите се раздвижили. Учителят **Бачо Киро** от Бяла черква и **поп Харитон** от Габрово събрали 200 въстаници и потеглили за Балкана. На 29 април четата стигнала в Дряновския манастир и се спряла да се приготи добре за нападение и отбрана. Наскоро пристигнала редовна войска и свирепи турци от селата. Манастирът бил обграден. В него станало нещастие: един от въстаниците хвърлил цигара на пода, където имало разпилян барут, и го подпалил. Пламъкът обхванал поп Харитон и го ослепил. Останал да командва Бачо Киро. След 9-дневни сражения турците успели да подпалят манастира. Част от четата излязла на открито, пробила си път и поела към гората. Нападателяте наново пресекли пътя и в завързалия се бой паднали много турци и въстаници. Бачо Киро и други бунтовници били хванати и после обесени в Търново.

Вдигнало се въстание и в другите балкански градове: Габрово, Севлиево, Трявна и др., но и тези чети били разбити.

Георги Бенковски

Бачо Киро

Последици от Априлското въстание. Априлското въстание не донесло онова, което апостолите очаквали. Храбро се били въстаниците, но те не могли да устоят на добре въоръжената турска войска. 10 000 българи се били срещу 100 000 турци. Турците постъпили много жестоко не само с въстаниците, но и с беззащитните жени, деца и старци. Те опожарили и селата. Така китното с. **Батак** било обърнато в пепелище, а жителите му – изклани. Опожарени били **Перущица, Брацигово** и др. В Априлското въстание пострадали повече от 100 села и градове. Повече от 30 000 българи били избити и избесени. Но с тези жертви се изкупи свободата, на която се радваме днес.

ХРИСТО БОТЕВ

Христо Ботев е роден в гр. Калофер на 6 януари 1848 г. След като завършил училище в родния си

Църквата „Света Неделя“, побрала жертвите от Баташкото клане

град, баща му го пратил на учение в Карлово, а след това и в Русия. Веднъж той се върнал от Русия в родния си град и на празника на Кирил и Методий държал бунтовническа реч. За да го спаси от преследване, баща му отново го пратил в Русия. Но буйният Христо се озовал в Букурещ, събрал

Христо Ботев

се с други революционери и започнал да работи за освобождението на България. Писал остри статии против потисниците турци и насърчавал българите в борбата за освобождение. След обесването на Левски влязъл в БРЦК. Той искал да се притече на помощ на многострадалното си отечество и това наскоро му се удало.

Ботев войвода. Когато пламнало Априлското въстание, Ботев бил избран за войвода на чета от 200 души и потеглил за България.

От румънските крайдунавски градове се качили много градинари на австрийския параход „**Радецки**“. Сред тях били и преоблечените четници на Ботев. Когато параходът наближил българското село **Козлодуй**, войводата със светкавична бързина облякъл униформата си и бързо дал команда да се стегнат юнаците. Само за няколко минути градинарите се облекли във въстанически униформи. Смаяли се пътниците, моряците и капитанът на парахода, като видели смелите юнаци, решени да мрат за милото си отечество. В миг Ботев се явил при капитана и му заповядал да отведе четниците

Параходът „Радецки“

на българския бряг. Капитанът се подчинил и отправил парахода към козлодуйския бряг. На 17 май 1876 г. юнаците слезли, развели знамето, положили клетва, целунали българската земя, за която дошли да мрат, и потеглили към Врачанския балкан. При височината **Милин камък** ги срещнала турска потеря. След кръвопролитно сражение четата минала напред и се спряла на почивка при връх **Околчица**. Но и тук тя била нападната от преследващите

Връх Околчица в наши дни

я турци. Безстрашните юнаци се спуснали през височините и се отправили за Врачанския балкан. На 20 май редовна турска войска ги обкръжила, нападнала и разбила до връх **Вола**. В това сражение войводата Христо Ботев бил смъртно ударен с куршум в челото. Така загинал един от славните и безстрашни български борци за нашата свобода. Така завършил живота си един от най-добрите ни поети, който пееше: „Тоз, който падне в бой за свобода, той не умира“. **Никой българин няма да забрави името на Ботев!**

ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ

Жестокостите, извършени от турците над въстаналото население, не останали скрити от очите на големите и силни европейски държави и Русия. Техните правителства изпратили свои хора да проверят какви зверства са извършили турците над българското население. Всички останали поразени от жестокостите на турците. Те съобщили това на своите правителства. Тогава Великите сили предложили на султана да даде правдини на

българите. Той не се съгласил.

Руско-турската война. Руският цар **Александър II** изпълнил желанието на руския народ да освободи българите, и през пролетта на 1877 г. обявил война на турците. Руската войска минала в Румъния и се настанила покрай р. Дунав. С малки боеве русите привлекли големите турски сили към гр. Русе и надолу по р. Дунав. Големите руски сили били събрани срещу Свищов. На 15 юни 1877 г. по бързо построени дървени мостове (понтони) те минали р. Дунав при Свищов, прогонили турците и освободили града. Под града били построени други такива мостове и главните руски сили бързо се прехвърлили в България.

Почнали се люти боеве. Навсякъде русите побеждавали. Най-ожесточени боеве станали при гр. **Плевен** и с. **Шипка**.

След малките боеве около Свищов турската войска се оттеглила и укрепила в гр. Плевен. Русите ги подгонили, обиколили града и го държали пет месеца обсаден.

Битката за Плевен – панорама „Плевенска епопея 1877 г.“

Българските опълченци. Много прокудени българи били настанени в Русия и Румъния. Щом се обявила войната, те се записали **доброволци** в руската армия и образували шест български **опълченски дружини**. Обучени били набързо и под командването на руски и български офицери на руска служба взели участие в много боеве срещу турците, показвайки нечувана храброст. Те имали знаме, подарено им от руския град Самара. Знаме-

то им се казва **Самарско знаме**.

Опълченците при Стара Загора. След като минали р. Дунав, опълченците водили няколко малки сражения. Прогонили турските войски и през Стара планина се спуснали в Южна България. При гр. Стара Загора се срещнали с многобройна турска войска начело със **Сюлейман паша**. Започнали ужасни боеве. Турците яростно налитали, но опълченците ги отблъсквали с големи загуби. Няколко пъти знамето им падало в турски ръце, но винаги било спасявано. Като видели, че няма помощ и не могат да противостоят на голямата турска сила, отстъпили. Турците влезли в Стара Загора и я опожарили, след като избили цялото българско население на града.

Опълченците на Шипка. Разредените опълченски дружини, изморени от път и безсъние, се спрели и заели позиции на Шипченския проход. Тук трябвало да спрат турската войска, за да не се съедини с обсадената в Плевен. Тъкмо били заели място по прохода, и пристигнала турска войска от 45 000 войници. Турците нападали. Срещу един опълченец идвали 10 турци. Боевете били люти и страшни, но опълченците не отстъпвали. Те знаели, че щом отстъпят, ще бъде разбита руската войска, опожарена България и няма да има свобода за българския народ. Те виждали как димят селата в Южна България и решили да измрат всички, но да не отстъпват. Редовете им редеели, но те не се плашели. Патроните им свършили, но те хвърляли камъни и трупове на убитите си другари. Така запазвали окопите. Многобройният неприятел сполучил да ги заобиколи. Малко оставало да бъдат пленени и избити, но

„Самарското знаме“, худ. Ярослав Вешин

Боевете на връх Шипка – „Защитата на Орлово гнездо“, худ. Алексей Попов

никой не мислел да бяга. В тази критическа минута се понесъл радостният вик: „Помощ пристига!“.

Пристигнал един руски полк, с помощта на който опълченците отбили турците и запазили прохода.

Сраженията се водили от 9 до 11 август 1877 г.

На връх Шипка, където са станали най-големите боеве, днес се издига величествен паметник.

Падането на Плевен. След победата на Шипченския проход руските войски почнали сериозно да се готвят да превземат Плевен. Затворените в Плевен турски войски не могли да търпят повече. Изгубили много хора в постоянните боеве с русите, изгладнели и уплашени, че ще бъдат пленени, те решили да си пробият път и нападнали русите. Но юначните им противници ги притиснали и те се предали. Предал се и командирът им **Осман паша**, който бил ранен.

След това русите почнали общо настъпление. С помощта на българското опълчение те нанесли още една славна победа при с. Шейново, където пленили много неприятели, и след това стигнали до Цариград. Турците поискали мир.

Граници на България според Цариградската конференция (1876 – 1877 г.)

Санстефанска България

Турски и руски представители се събрали в селото **Сан Стефано**, близо до Цариград, да уговорят условията за мир. Мирът се сключил и бил подписан договор, наречен **Санстефански**. Подписването на договора станало на 3 март 1878 г. Според него България ставала свободно княжество с граници: река Дунав на север, западно от Моравската долина до Шар планина, Албанските планини – на запад, река Бистрица и Бяло море – на юг, като Одринско и Гюмюрджина оставали в Турция.

Разпокъсване на България. Другите Велики сили не одобрили този договор. Те не искали такава голяма България. Пратили представители в гр. Берлин (Германия) да разгледат въпроса за новоосвободеното княжество. След дълги препирни решили да го разпокъсат на пет части, а именно:

1. Мизия със Софийска област, Кюстендилско и Южна Добруджа образува самостоятелно княжество.
2. Тракия под името Източна Румелия остава полуосвободена автономна област.
3. Македония се връща на Османската империя.
4. Северна Добруджа се дава на Румъния.
5. Българското Поморавие – с градовете Ниш, Пирот, Враня, Лесковец и др. – се дава на Сърбия.

Така според Берлинския договор отново се отстъпват земи и българско население, което дало толкова скъпи жертви за свободата си, оставало под чужда турска, сръбска и румънска власт.

Карта на Санстефанска България

УРЕДБА НА НОВАТА ДЪРЖАВА

Руско управление. Освободеното княжество трябвало да се уреди: имало нужда от войска, която да го брани от врагове; трябвало полиция да пази реда; трябвали училища, болници, съдилища и чиновници. Подготвени лица да заемат всички служби, нямало достатъчно. Затова руските войски останали по-дълго време в страната, която се управлявала от заместника на Царя Освободител. Той повикал най-добрите и умни българи, назначил ги за министри и съставил временно правителство.

Правителството на работа. Всички министри образували Министерски съвет и разделили страната на окръзи, окръзите – на околии, околии – на общини и всеки министър почнал да се грижи за своята работа. Назначили управители, началници, инспектори, бирници, лекари и пр., подбрали полиция, наредили да се събира войска и да се обучава, да се откриват училища, да се назначават учители и обучават децата и пр.

Велико народно събрание. Царският заместник разпоредил да се произведат избори и да се свика **Учредително събрание**. То се събрало в гр. Търново и изработило основния закон – **Конституцията**, по който да се управлява страната. Според този закон в България се установява **монархическо конституционно управление**. Управлява княз по изработените от Народното събрание закони. След това било свикано Велико народно събрание, на което за княз бил избран **Александър I Батенберг**, племенник на

Княз Александър Батенберг

България след Берлинския конгрес през 1878 г.

руския цар. За столица на държавата бил определен гр. София. Това станало през 1879 г. След извешто време избраният княз пристигнал и поел управлението на независимото княжество.

СЪЕДИНЕНИЕ НА КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ И ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ

В Княжество България всичко тръгнало добре: войската пазела страната от врагове, полицията поддържала реда, училищата били пълни с деца, съдилищата действали добре, народът работел и бил доволен. Но не така било в Източна Румелия. Там султанът назначавал главния управител. Освен това тя трябвало да му плаща и данък. Това не се понаряло на населението и то намислило да се освободи от властта на султана и да се присъедини към свободна България.

На 6 септември 1885 г. заговорниците в Пловдив сваляли главния управител и обявили, че Източна Румелия се присъединява към Княжеството. Народът от двете страни на Стара планина посрещнал това събитие с радост. Князът стигнал в Пловдив и всред радостните вкове на населението признал **Съединението** и се провъзгласил за княз на **съединена България**.

Сваленият управител бил изпратен в Цариград. Понеже Източна Румелия била подчинена на Турция, българите се страхували, че тя ще обявя война и струпали войска на границата ѝ. Но турското правителство само се оплакало на Великите сили, че българите нарушават Берлинския договор, и настоявало да се възстанови старото управление в Източна Румелия.

Представители на Великите сили се събрали, но не могли да вземат решение и оставили работата така, както е станала.

СРЪБСКО-БЪЛГАРСКА ВОЙНА

Сърбите нападнали България. Когато се провъзгласило Съединението на България, българите очаквали война с Турция и струпали войските си на турската граница.

Сръбското правителство не било доволно от станалото съединение. Щом видяло, че Турция не обявила война, то заповядало на войските си да минат българската граница и да възстановят стария ред. Техните войски предателски нахлули в България и стигнали чак до Сливница и Драгоман.

С голяма бързина били пренесени войските ни от южната на западната граница. При Сливница и

Български офицери от Сръбско-българската война, гр. София, декември 1885 г.

Опълченци, участници в Сръбско-българската война

Драгоман станали кръвопролитни боеве и с тежки загуби сърбите били принудени да отстъпят. Българите ги преследвали. При гр. Пирот сърбите претърпели друго тежко поражение (28 ноември 1885 г.). Тогава те поискали мир. Такъв бил сключен. Според договора за този мир сърбите признали Съединението, а българите им върнали заетите земи.

РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ

След войната със сърбите българите се отдали на мирен труд. Поради несъгласия с Русия и бунтове в страната княз Александър бил принуден да се откаже от престола в 1886 г. През същата година се свикало Народно събрание в Търново и за княз бил избран **Фердинанд I**. Той стъпил на престола през 1887 г.

Цар Фердинанд I

Княз Фердинанд I, министър-председателят Александър Малинов, министри, офицери и други официални лица при обявяването на независимостта на България

На 22 септември 1908 г. България била провъзгласена за независимо **царство**, а князът – за **цар на българите**. След тази дата турците вече не могли да искат данък от нас.

България се развивала в мир и спокойствие. Навсякъде се откривали училища и гимназии. В София се открили университет, художествена и музикална академия, народна библиотека, музеи, а в други градове и специални училища: земеделски, железарски, дърводелски и др. Не останал град без уредена болница. Много младежи, завършили образованието си у нас или в чужбина, подготвени добре, станали чиновници и държавната машина тръгнала добре. Строели се железници, шосета, пристанища, параходи; започнало засилено благоустрояване на населените места. Агрономите и ветеринарните лекари се грижели за подобрене на земеделието и скотовъдството. Засилила се търговията, строели се и фабрики. Градовете и селата се свързали с телеграфи и телефони. Подобрilo се благосъстоянието на населението. Големи грижи се полагали и за поддържане на стегната войска. Засилила се България и надминала съседите си. **България станала най-силната и богата държава на Балканския полуостров.**

Софийският университет в строеж, сградата е завършена през 1934 г.

ЖИВОТЪТ НА БЪЛГАРИТЕ В МАКЕДОНИЯ И ОДРИНСКО СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО

Просвета. След Освобождението ни екзархията останала в Цариград. Тя полагала грижи за българите в Турция. Екзархът бил учен и предвидлив българин и мъжки отстоявал на клеветите на гръцкото духовенство. Големи грижи полагал той за просветата на братята ни отвъд границата. С разрешение на екзархията се открили училища на българчетата из цяла Турция, а в по-големите градове – средни училища. В скоро време населението се просветило и почнало да дири правата си.

Тегло. Според Берлинския договор турците трябвало да дадат права и свободи на българското население в Македония и Одринско, но вместо това то получило по-големи тегла.

Голяма част от земята била собственост на богатите турски земеделци. Тази земя работело българското население срещу голям наем в натура. През есента турците прибирали наема си, а турската държава искала и вземала целия десетък от българите работници. Малко били българите собственици на земя. Пък и тя била слабодоходна. Богатите турски земевладелци, за да закръглят имотите си, на много места отнемали и нея.

Появили се много турски разбойнически чети, които вършели големи злодейства. Властта не ги преследвала, а обвинявала българите, нападала селата и жестоко наказвала населението. А разбойниците искали откуп, грабели, убивали, отвличали... Затворите били пълни с българи. Народът страдал от тежки данъци.

РЕВОЛЮЦИОННА ДЕЙНОСТ

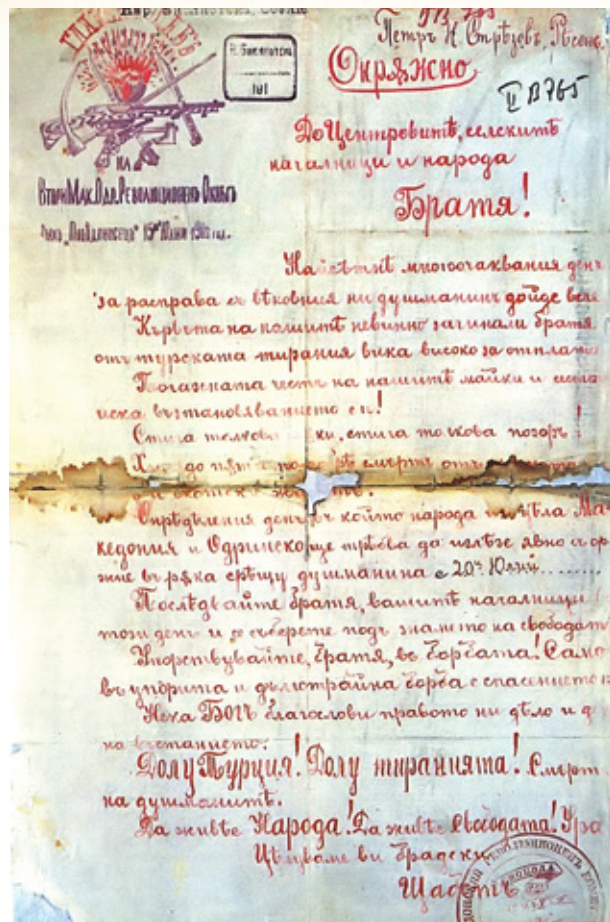
За да се запазят от злодейци, българите образували чети. Те се скитали по гори и планини и оттам бранели населението. Но войската и полицията ги преследвала и жестоко наказвали всеки хванат четник. Заради тях те нападали и селата и правели страшни пакости. За да се спасят, много бежанци напуснали дом и имот и се прехвърляли в България. Решителни родолюбци от Македония и Одринско искали да се подготви целият народ за борба, да въстанат всички и така да се освободят. Те основали **Български македоно-одрински революционен комитет (БМОРК)** с център гр. Солун. Основател на тази организация бил **Дамян (Даме) Груев**. Като образувал **БМОРК**, той тръгнал из селата и градовете да образува местни комитети, но бил заподозрян, затворен и после изпратен на заточение. Най-безстрашен и деен апостол бил **Георги (Гоце) Делчев**, родом от гр. Кукуш. Още ученик в Солунската гимназия, той се проявил като голям родолюбец. Влязъл в Македония, обиколил Одринско и основал много местни комитети, подчинени на

Даме Груев

Гоце Делчев

Прокламация за началото на въстанието във Втори Битолски революционен окръг

Вътрешния централен комитет. Гоце Делчев бил най-добрият апостол на делото за освобождението на поробените места. Той наредил да има чети за пазене на реда във всяка околия, посочил как да се събират пари и доставя оръжие, как да се свържат местните комитети помежду си, да се обучават във военно изкуство комитетски хора. Но в едно сражение с турски войски неприятелски куршум пронизал геройските му гърди.

Въстания. Вътрешните местни комитети работели трескаво: купували пушки, патрони, барут, дрехи, приготвяли бомби, обучавали се във военното изкуство. Турците узнали, че се готви нещо, и почнали зорко да следят. За да не се разкрие цялата работа, Централният комитет свикал събрание от представители на комитетите и решили да се вдигне въстание на 2 август (**Илинден**) 1903 г. Съобщенията били разпратени и на определения ден въстаниците грабнали пушки и се събрали в планините. Това въстание се нарича **Илинденско**. В Одринско съобщението се получило късно и обявили въстанието на 19 август (**Преображение Господне**), затова въстанието се нарича **Преображенско**. Въстаниците освободили Странджа планина.

И на двете места въстаниците освободили някои села и градове, ала това било за малко. Въстана-

Чета на Македоно-одринското опълчение, седналият е поетът Пейо Яворов

лите в Одринско били около 2 000, а срещу тях била изпратена войска от 60 000 войници. Срещу 12 000 македонски въстаници били изпратени 120 000 войници. Юнашки се били въстаниците срещу многочисления неприятел, ала като нямали добро и достатъчно оръжие и храна, не могли да се държат дълго време. Борбата траяла около три месеца, но тя показала на света как българинът мре за отечеството си.

След потушаване на въстанието турците нападнали селата, опожарявали ги, ограбвали всичко и избивали скитащото по планините бездомно население. Много бежанци хванали горите и се промъкнали в България, където намерили братски прием.

ВОЙНИ ЗА ОБЕДИНЕНИЕ НА БЪЛГАРИТЕ

Балканска война

Съюз против Турция. Прокудените от Македония и Южна Тракия българи пристигнали на групи в България. Те описвали тежкия си живот и изстребването на сънародниците им от татък границата и искали помощ. Никоя от държавите на Балканския полуостров не била спокойна. Техни чада, останали под турска власт постоянно преследвани, напускали имот и бягали. За да освободят потиснатите си сънародници от робство, България, Сърбия, Гърция и Черна гора образували съюз против Турция.

Война. Населението в България открито почнало да иска война с Турция. Съюзените държави поискали права за поробените християнски народи. Турция не дала и през есента на 1912 г. съюзниците настъпили с войските си в Македония и Тракия. Срещу сърби, гърци и черногорци имало слаби турски войскове части и затова те с малки битки заели южните и западните турски владения.

Българите действали в Тракия, където били събрани големи турски военни сили. В кръвопролитен бой при Лозенград турците били разбити и отстъпили. След това врагът заел позиции при гр. Люлебургаз. Но и тук претърпял голямо поражение и се оттеглил на Чаталджанските укрепления, бли-

„На нож“, худ. Ярослав Вешин

зо до Цариград. Тук между българските войници се появила страшна болест и взела много жертви, та не могли да настъпят. Но макар и намалели, те останали там до края на войната.

Падането на Одрин. Когато българските войски настъпвали към Цариград, голяма турска войска се оттеглила в Одрин, където заела укрепленията, приготвени от по-рано. Тук тя била обсадена от българите. През месец март 1913 г. загърмели и затрещели пушки и топове. Разтресла се земята от силни гърмежи и екнала околността от мощното „Ура“ на храбрите български войници. Одрин паднал. Турската войска била пленена. Голяма военна плячка попаднала в български ръце.

Българският войник удивил света, защото всички вярвали, че Одрин е непревземаем и никой не може да го превземе.

Български войници преминават през превзетите укрепления при Одрин

Мир. След падането на Одрин турците предложили мир и такъв бил сключен в Лондон. Според този мир за граница между Турция и България била определена линията от гр. **Мидия** (на Черно море) до **Енос** (на Бяло море).

ВОЙНА СЪС СЪЮЗНИЦИТЕ

Съюзниците изменят. Когато българската войска водела боеве при Чаталджа и Одрин, сърби, гърци и черногорци завзели българските градове и села в Македония. В заетите места те почнали да правят укрепления срещу България. Българската власт не можела да се съгласи с такава подялба, та помолила руския цар да се намеси и уреди спора по най-справедлив начин. Но това не станало.

Война. Тогава България се видяла принудена да воюва и с бой да вземе земите, които ѝ принадлежат. На малобройните наши войски в Македония било заповядано да настъпят срещу новите неприятели. Но в това време България била нападната от румънците, които искали да заемат българска Добруджа. Те спокойно влезли в страната ни, заели мястото, което искали, и стигнали до София.

Възползвали се и турците и нахлули от изток.

Букурещки мир. Българите не могли да воюват повече – макар да победили сърбите и гърците, били нападнати предателски в гръб от румънците и турците и затова предложили мир.

Представителите на България, Сърбия, Гърция, Черна гора и Румъния се събрали в Букурещ и сключили мир (1913 г.), според който Румъния взела **Южна Добруджа** с градовете Балчик, Добрич, Силистра и Тутракан, Сърбия – северната част от Македония, а Гърция – южната, с град Солун.

Мир с Турция. В Букурещ българите били заставени да разпуснат войските си и да сключат мир и с Турция. Такъв бил сключен в Цариград. Според този мир турците вземали обратно градовете Одрин и Лозенград с околностите им.

От тези войни България придобила само част от Южна Тракия, като стигнала до Бяло море.

Снимка на участниците при подписването на Букурещкия договор

ПЪРВА СВЕТОВНА ВОЙНА

Причини за войната. През 1914 г. положението в Европа било много тежко. Европейските народи били разделени на два враждебни съюзи. Те чакали повод да се хвърлят един срещу друг. Тогава един сърбин убил австро-унгарския престолонаследник. Заради това Австро-Унгария обявила война на Сърбия. За да защити Сърбия, Русия веднага нападнала Австро-Унгария. След това Германия се намесила в помощ на Австро-Унгария, а Франция, Англия и други държави – на страната на Сърбия. След това се намесили и други държави и така войната станала световна.

Тази война траяла до края на 1918 г. и била страшна. Водела се по суша, по море и във въздуха.

Намесата на българите. Србските войски били заети в боеве с австро-унгарските. Българите по-искали завладените вероломно от сърбите български земи в Македония, но сърбите отказали да ги отстъпят. Тогава се намесила и България. Ужасни битки станали по височините около р. Морава и на Косово поле. За пореден път србската войска били страшно поразена и разгромена от българската.

Други войски против България. Когато българските войски действали в Сърбия, английски, френски и италиански войски били пренесени по море в Македония. Те се срещнали с българската войска в македонските планини. Но след няколко сражения били отхвърлени на юг, близо до Солун.

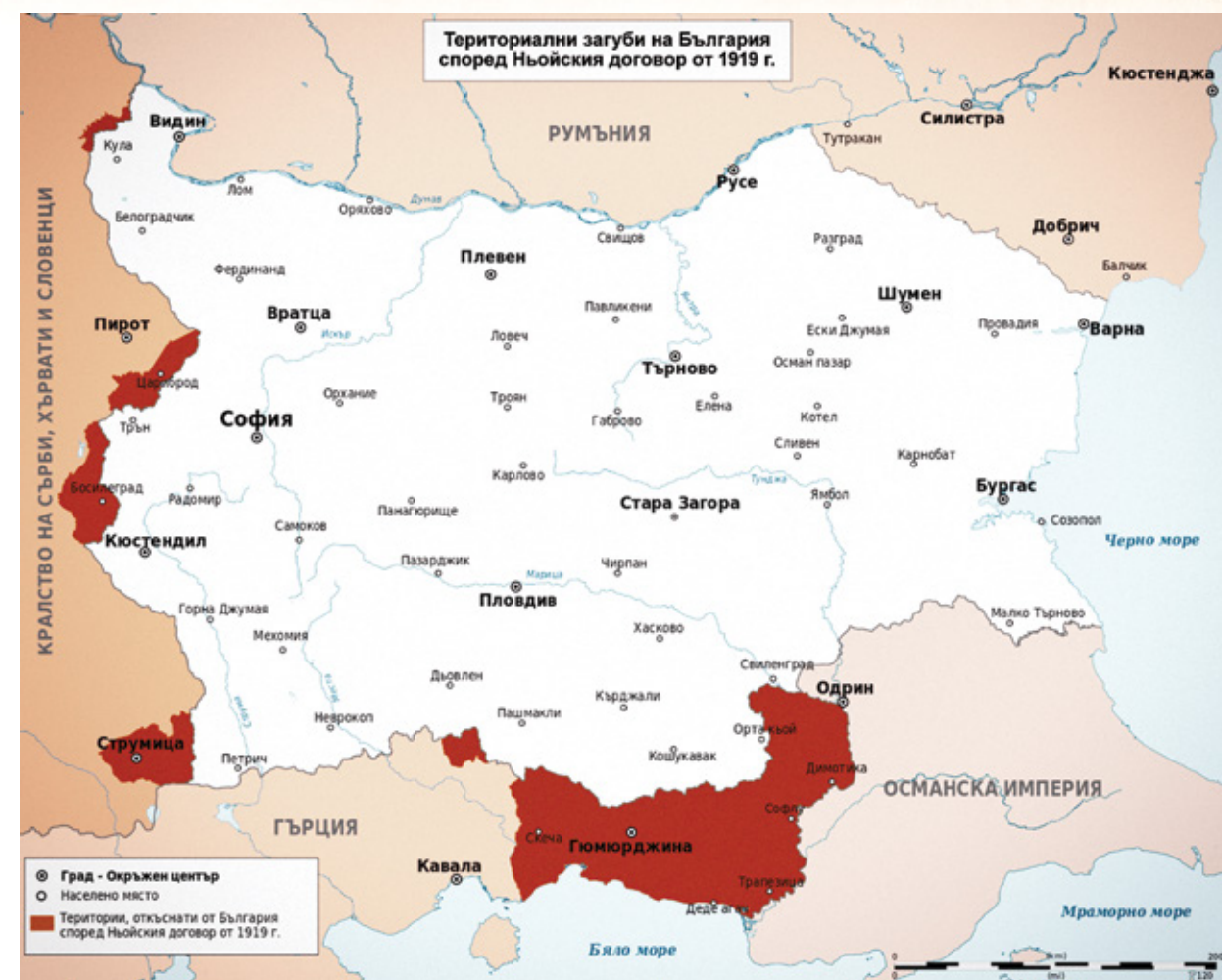
Български войници до свален английски боен самолет

Български войници и офицери с богати трофеи от пленено английско въоръжение, лятото на 1917 г.

Българска тежка артилерия на позициите край Тутракан

Българските войски се спрели на гръцката граница. По-голямата част от Македония била освободена. Три години неприятелите предприемали настъпление, но били отбивани с тежки загуби. После към неприятелите на България се присъединила и Гърция.

Против Румъния. Във войната се намесила и Румъния против Австро-Унгария. Българите искали да си върнат отнетата през 1913 г. Добруджа и обявили война на Румъния. Страшни боеве станали при укрепления от румънците гр. **Тутракан**. Там били пленени около 38 000 румънски войници и много топове и бойни припаси. Голямо сражение станало и при гр. **Добрич**, където страшно били бити румънски, руски и србски войски. Една българска армия била прехвърлена отвъд р. Дунав, превзела румънската столица Букурещ и стигнала чак до р. Серет. Цяла Добруджа била освободена.

Край на войната. Въпреки пораженията им нашите неприятели не били зле. Те получили помощ отвсякъде, имали храна и бойни припаси в изобилие. Българите и техните съюзници отвсякъде били обиколени с неприятели. Войниците били уморени. Настъпил и глад.

Най-страшна битка станала на Добро поле. Българите отстъпили и поискали примирие. И такава

било сключено през есента на 1918 г. в гр. Солун. **Нов цар.** Цар Фердинанд бил принуден да се откаже от престола и напуснал България. На 3 октомври 1918 г. на престола се възкачил неговият син **цар Борис III**.

Мир. През 1919 г. България била поканена в **Ньой** (близо до Париж, Франция) да подпише договор за мир. Според този договор тя се задължавала да плати на победителите тежък данък, да не държи редовна войска, а доброволческа. Освен това от нея откъснали Босилеградско, Трънско и Царибродско (Западните покрайнини) и ги предали на Сърбия, а Беломорска Тракия – на Гърция. По-голямата част от Македония била поделена между сърби и гърци, цяла Добруджа останала в румънски ръце, а Източна Тракия – в турски ръце.

Но българите продължили да вярват, че един ден разпокъсаните български земи ще се обединят и народът ще заживее в мир и съгласие, за да изгради държава, уважавана и почитана от всички.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	5
Република България	6
Как се управлява България?	7
Български народ	7
Задължения и права на българските граждани	7

ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ	9
Как са живели нашите прадеди?	9
Как се настанили славяните на юг от Дунав?	10
Животът на славяните	10
Как се образувала българската държава?	11
Живот и нрави на българите	12
Как българи, славяни и траки се претопили в един народ?	13
Тервел и Крум. Засилване на България	13
Българите стигат до Цариград	15
Омуртаг	15
Борис. Как нашите прадеди станали християни?	16
Как била уредена българската църква?	16
Как се сдобили българите със свое писмо и книжнина? Светите братя Кирил и Методий	17
Методиевите ученици бягат в България	17
Цар Симеон Велики. Първа война с византийците	18
Ахелойската битка. Симеон – цар на българите и гърците	19
Симеон се опитва да превземе Цариград	20
Петър. Отслабване и разделяне на българското царство	20
Богомилите	21
Свети Иван Рилски	21
Падане на Източна България	21
България при цар Самуил	21
Самуилови несполуки	22
Покоряване на България	22
Византийско иго	23
Как се освободила България? Второ българско царство. Асен и Петър	23
Калоян. Войни с византийците и с латинците	24
Иван Асен II. Клокотнишка битка	26

Възстановяване на Българската патриаршия	27
Защо българското царство отслабнало?	27
Как паднала България под турско робство?	28
Завладяване на България	29
Патриарх Евтимий	29
Какви знания и поуки ни дава българската история от Първото и Второто българско царство?	30
Защо падна България под турско робство?	30
Силата на Османската империя	30
Устройство на Османската империя	31
Българите под турска власт	31
Първи въстания	33
Хайдутите	34
Духовно робство	34
Възраждане	35
Манастирите като пазители на език и народност	36
Отец Паисий	37
Софроний Врачански	38
Борба за политическа свобода	42
Георги Стойков Раковски	43
Хаджи Димитър и Стефан Караджа	44
Любен Каравелов	45
Васил Левски	46
Априлското въстание	47
Христо Ботев	50
Освобождението на България	51
Уредба на новата държава	54
Съединение на Княжество България и Източна Румелия	55
Сръбско-българска война	55
Развитие на България	56
Животът на българите в Македония и Одринско след Освобождението	57
Революционна дейност	57
Войни за обединение на българите	58
Война със съюзниците	59
Първа световна война	60

Изданието се подпомага от фондация „Българска памет“

УЧЕБНИК ПО РОДИНОЗНАНИЕ

Българска, първо издание

Иван Георгиев, Димитър Лазов, Светлозар Димитров, автори на „Отечествознание“

Редактор: Костадин Костадинов

Коректор: д-р Кремена Митева

Набор: Велина Костадинова

Корица и оформление: Илия Вълчев

© Издателство „Илия Вълчев“, iliyavalchev.com

Разпространява се безплатно!

ISBN 978-619-7287-03-5

2016 г.

1. България е най-старата държава в Европа, носеща едно и също име от своето основаване до днес.
2. Няколко века България е една от трите най-големи и силни държави в Европа.
3. Ние, българите, сме дали писменост на 300 милиона души по света. Днес на българската азбука (кирилицата) пишат 102 народа.
4. Българският народ е сред най-старите в света.
5. Българският език е сред най-старите писмени езици в света.
6. Българските светци Кирил и Методий са обявени за покровители на Европа.
7. Българският народ е създател на една от 12-те цивилизации в човешката история.

